

Oral History Kosovo

INTERVJU SA IBUŠOM JONUZIJE

Vučitrn | Datum: 28. jul 2021

Trajanje: 139 minuta

Prisutni:

1. Ibuš Jonuzi (sagovornik)
2. Anita Susuri (vodila intervju)
3. Korab Krasnići (vodio intervju)
4. Besarta Breznica (kamera)

Simboli u transkripciji, neverbalna komunikacija:

() – emocionalna komunikacija

{ } – sagovornik objašnjava nešto gestovima.

Druga pravila transkripcije:

[] - dodatak tekstu kako bi se pomoglo razumevanje

Fusnote su dodaci koji pružaju informacije o mestima, imenima ili izrazima.

Prvi Deo

Anita Susuri: Gospodine Ibuše, ako biste mogli da nam se predstavite, kažete nam vaš datum rođenja, rodno mesto, kažete nam nešto o vašoj porodici, vašem poreklu.

Ibuš Jonuzi: Zdravo, dobrodošli, počastvovan sam što ste u mom domu danas. Počecu sa nečim što je rekao predsednik Rugova,¹ “Ne treba da se zatvaramo, moramo da pokažemo ko smo i šta smo.” Tako da, ja sam Ibuš Jonuzi, rođen sam 28. januara 1950 u selu Suma [kako se zvalo] tada, sada se zove Pasoma, ali selo bi trebalo da se zove Suma. Zapravo, bivši američki predstavnik u Vučitrnu, Čarls Denison Lanen je u nekom trenutku pitao, “Zašto” pitao je, “menjate imena sela?” Ja sam odgovorio, “Ne, Deni, ne menjamo ih mi, Srbija ih je promenila jer inače je prvobitni naziv sela Suma.”

Potičem iz prosečne porodice, moj otac se bavio agrikulturom i poljoprivredom, a moja majka je bila domaćica. Ali bili su jako ambiciozni u svom poslu i aktivnostima u kojima su učestvovali. I ovo iskreno kažem, kada je moj otac išao da radi u polju, bio je uzor celom selu, “Šefadin je otišao [da radi], nema šta da se čeka, moramo i mi da izađemo da radimo.” Moja majka je bila jako vredna domaćica. Iako je moj otac umro pre 52 godine, a moja majka pre 19 godina, konstantno se spominju u porodici jer su bili dva sjajna roditelja.

Od njega, od mojih roditelja, od Šefadina i Sileme, ja sam proučio naše porodično stablo. Danas nas ima 179 u porodici, od njih, 102 člana su žene i 77 muškaraca. Završio sam četiri razreda osnovne škole u selu, znači u Sumi. Bile su tri učionice, izgradnja je bila jako, jako slaba. Ali tako je bilo u to vreme. Dok sam, od petog do osmog razreda, pohađao školu u selu Smrekonica. Tako da sam morao da putujem u dva smera, šest, dvanaest kilometara, bilo je poprilično teško. Zašto? Tada su čak i zime i jeseni bile drugačije od ovih današnjih.

¹ Ibrahim Rugova (1944-2006) pisac i novinar, osnivač i vođa Demokratske lige Kosova, predsednik Kosova tokom i nakon rata, pa sve do njegove smrti.

I tada je to bilo posebno jer tada nije bilo puteva, morali smo da putujemo po teškim uslovima, tako da dvanaest kilometara. Ali iako sam putovao dvanaest kilometara, osećam se ružno što ovo govorim, ali bio sam najbolji učenik u razredu. I onda sam krenuo u Tehničku srednju školu u Mitrovici, zvala se “Boris Kidrič.” U bivšoj Jugoslaviji je škola u Mitrovici bila najbolja škola. Završio sam tehničku srednju školu, završio sam stručnu tehničku školu i 16. februara 1973. su me zaposlili da radim u flutacionom rudniku Trepča u Starom Trgu, gde sam primao i Trepčinu stipendiju.

Anita Susuri: Htela sam da vas pitam o školi, da li se bila u severnom delu Mitrovice ili...?

Ibuš Jonuzi: Da, tehnička srednja škola je bila u severnom delu Mitrovice i u to vreme sam putovao 32 kilometara u oba smera. Od Pasome do Mitrovice je bilo oko 16 kilometara, ali kažem 32 kilometara, što je bilo jako teško, jako teško.

[Intervju se ovde prekinuo]

Anita Susuri: Kakvo je bilo putovanje do škole, spomenuli ste da prevozi nisu bili toliko česti?

Ibuš Jonuzi: Bio je samo jedan autobus, zapravo, to je bio minibus koji je u to vreme putovao od Vučitrna do Mitrovice. Morali smo da idemo do Smrekonice [da uhvatimo autobus], ali 50 ili 60 posto učenika nije moglo da stane unutra jer je minibus bio mali, a putnici su bili učenici. Ispričaću vam jedan slučaj, autobus je stigao, nismo mogli da uđemo i moj školski drug je rekao, “Pa, Ibuše, nema mesta.” Trčao sam od Smrekonice do tehničke škole. Kada sam stigao tamo, profesor matematike je pitao, “Ibuše, šta se desilo?” Rekao sam, “Ovo, profesore, nije bilo mesta [u autobusu].” “Zašto si to radio, budalo?” Rekao je, “Zašto si u tom stanju?” Ja sam bio gola voda, i sav znojjav od trčanja, samo da ne zakasnim na čas. Kažem, postojao je red, postojala je neka disciplina tada.

Anita Susuri: Kakvi su bili odnosi, mislim da je tada bilo Srba u školama, bilo je i Srba...

Ibuš Jonuzi: Da, bilo je, da.

Anita Susuri: Kakvi su tada bili odnosi?

Ibuš Jonuzi: Odnosi su bili...

Anita Susuri: Da li je bilo srpskih profesora?

Ibuš Jonuzi: Bilo je Albanaca, ali bilo je i Srba. Neki od predmeta su bili na srpskom a kriterijum je bio jako visok. I na početku sam rekao da je kriterijum bio jako visok, ali onda su počeli da zapošljavaju albanske nastavnike i situacija se poboljšavala iz dana u dan. Inače, to je bila tehnička škola koja je bila dosta zahtevna. To je stvar obrazovanja.

Završio sam srednju školu i govorim vam istinu, razmišljao sam da postanem tehničar jer je svuda bilo prilika za zapošljavanje. I jedan moj prijatelj iz sela je pitao, "Ibuše, šta radiš?" Ja sam rekao, "Hoću da nađem posao," "Gde?" Ja sam odgovorio, "U Obiliću." On je rekao, "Šteta je da se zaposliš a da ne završiš fakultet." Ali tu je bio i drugi problem jer mi je otac umro i ja još uvek nisam završio srednju školu. Očeva smrt je za mene bila veoma, veoma bolna.

Anita Susuri: Da li ste vi bili najstariji brat u porodici?

Ibuš Jonuzi: Ne, ja sam bio najmlađi.

Anita Susuri: O, najmlađi.

Ibuš Jonuzi: Najmlađi. Trojica braće, ja sam bio najmlađi. Ali oni nisu išli u školu, ja sam bio prvo dete u našoj široj porodici koje je išlo u srednju školu u to vreme. I bilo je teško jer danas postoji mogućnost da se posavetuješ sa drugim članom porodice koji je završio školu. U mojoj porodici je jedan član koji je završio doktorske studije, dvoje ih je magistriralo, završili su osnovne studije u trajanju od pet godina i master za dve. Imam dvoje koji su magistrirali u mojoj porodici, troje sa završenim osnovnim studijama, imam četvoro nećaka i nećakinja koji studiraju, tako da imate mogućnost da se konsultujete sa kim želite.

Ali i internet tu dosta pomaže, tada nije bilo prilike, za najmanju stvar si morao da razmišljaš dugo i naporno, kako da je rešiš, zadatak ili bilo šta. I to što mi je rekao taj čovek iz sela mi je ostalo, tako da sam ostavio to [prijavljivanje za posao] nakon što sam spremio dokumenta, otišao sam u tehničku stručnu školu i tamo sam se upisao. Završio sam na vreme, znači počeo sam '70, [i] i zaposlili su me u Starom Trgu '73, kao što sam spomenuo, imao sam i Trepčinu stipendiju. Ali nisam ostao na tome jer sam uvideo da bi bila šteta. I odmah sam se upisao na univerzitet, završio sam ga.

Anita Susuri: Da li ste se upisali na univerzitet preko stipendije ili preko srednje škole?

Ibuš Jonuzi: Ne, stručnu školu sam završio preko stipendije. Tehničku, a na univerzitet sam se upisao preko...

Anita Susuri: Kako je tada bilo, ako bi vam preduzeće dalo stipendiju, da li ste morali da radite tamo ili kako?

Ibuš Jonuzi: Da, to je bilo, to je bio ugovor sa preduzećem koje vam je davalo stipendiju, da počnete da radite tamo nakon što završite srednju školu. Tako da je za mene bila velika privilegija da me zaposle u Trepči u to vreme. 15. februara '73 sam počeo da radim u Trepči. Inače, bio sam prvi inženjer u osnovnoj jedinici u kojoj sam bio zaposlen, čak nije ni bilo albanskih tehničara. Kada sam tamo

otišao u kancelariju, direktor je bio Crnogorac, ili Srbin, i govorio je, “Ja sam Crnogorac,” ali je bio Srbin. I ja sam mu pokazao pismo u kojem je pisalo da sam primljen {imitira davanje pisma}, on kaže, “Sedi ovde, dečko” kaže na srpskom, naravno.

Tražio sam okolo nešto na šta da sednem, ali nije bilo stolice. I ostao sam na nogama, nažalost putovao sam iz Pasome i tog jutra je padala kiša, mi smo bili skroz mokri, u to vreme čak nije bilo kišobrana, morali smo da prihvatimo stvarnost. I uzeo je pismo u kojem je pisalo da sam primljen i rekao, “Sedi tamo,” ja sam ostao da stojim. Bio sam umoran od dana, znači od 7:00 do 14:15, bio je jedan čiviluk i imao je policu [govori na srpskom] i otišao sam i tamo sam seo. Sledećeg dana mi je doneo stolicu i seo sam. Samo jedan kvalifikovani Albanac je bio tamo, znači bilo mu je dobro tamo, inače su svi ostali bili Srbi. Puno Albanaca iz flotacionog rudnika u Trepči su bili iznenađeni što sam bio tamo. Rekao sam, “Ne znam, poslali su me ovde” i stvarno nisam imao šta tamo da tražim.

Ispričaću vam o slučaju, s vremena na vreme sam napredovao, napredovao sam na poslu, napredovao u rezultatima, biću iskren, dva puta sam dobio medalje od Trepče, medalje za zaposlene, dva puta sam dobio medalje. Postao sam direktor tom mom prvom direktoru. I jednom mi je rekao, “More Ibuše, ko bi rekao” rekao je, “da ćeš mi ti postati šef.” Rekao sam, “Da, jer ste me pustili da stojim tokom prvog radnog dana, niste ni stolicu doneli.” I on se zacrveneo, rekao je, “Ne.” Rekao sam, “Ne, istina je,” ispred ljudi, rekao sam, “istina je. Prvog dana,” rekao sam, “neću to zaboraviti dok sam živ. Umesto da budem srećan,” rekao sam, “ostao sam da stojim bez mogućnosti da sednem.” Rekao sam, “Ali nema problema.” Znači takav je bio početak tamo. Trepča je bila sve.

Ispričaću vam sad još jedan detalj o Trepči. 2007. smo išli na Balkansku konferenciju u Turskoj. Bilo je nas četovrice kao članova kosovskog parlamenta. Taj čovek kojeg su ubili, [Oliver] Ivanović,² Teuta Sahatčija, ja i [Hidajet Hiseni](#). Kad se konferencija završila, odveli su nas na večeru. I Hidajet Hiseni je rekao predavaču, cenjenom profesoru, rekao je, “Profesore,” rekao je, “Ibuš je inženjer u Trepči.” “Ah, inženjer!” {ispravlja se} pomerio se ovako sa stolice, verujte mi, rekao je, “Kako napreduje Trepča?” Rekao sam, “Profesore, onako” odgovorio sam, “kada dođete u Trepču, daću vam kristal iz Trepče da ga zadržite za uspomenu.” Rekao je, “Daćeš ga našem ambasadoru kad budu došli.”

Takođe je rekao, “Vidite, samo vi imate Trepču, niko više nema [kompaniju kao] Trepča.” Rekao je, “Ja sam četrnaesta generacija lordova, mi smo je stalno,” rekao je, “pratili. Ja predajem 50 godina,” rekao je. Ponoviću to, rekao je, “Samo vi imate Trepču, niko drugi nema Trepču.” Tako da mislim, kažem da je Trepča bila sve. Ali nažalost sve se danas promenilo, umesto da se promeni na bolje, mnoge stvari stagniraju, samo molim Boga da dođu bolji dani za sve.

[Intervju se ovde prekinuo]

² Oliver Ivanović (1953 – 2018) je bio političar i Srbin sa Kosova. Ivanović je bio državni sekretar Ministarstva Kosova od 2008. do 2012. i takođe je bio član Koordinacijskog Centra za Kosovo od 2001- do 2008. Ubili su ga nepoznati počinioci 16. januara 2018. godine u severnoj Mitrovici.

Ibuš Jonuzi: Ispričaću vam jedan detalj kada sam se upisao u stručnu tehničku školu, 72 učenika se upisalo na odeljenje za rudarstvo. Kada smo ispunili uslove da nastavimo u drugi godinu studija, bilo nas je samo šest. I to je poseban slučaj, od tih šest, nas petorica su bili oženjeni. I jednog dana, kao mladi ljudi, bili smo u kabinetu, pričali i profesor i došao je profesor, jako častan i ugledan profesor. “Šta je ovo? Šta je ovo?” Jedan moj kolega je rekao, “Pa profesore, pričali smo” “O čemu ste pričali?” Reako je, “Mi,” rekao je, “smo na univerzitetu” rekao je, “I imamo žene.” “O čemu se tu radi?” “Pa da je nas petorica u braku, svi smo ispunili uslove, samo ovaj...” {pokazuje rukom ispred sebe} I on je bio iz Prištine, iz makedonskog fakulteta u Prištini.

I direktor³ mi se obratio, “Je li to istina Ibuše?” Rekao sam, “Pa, profesore.” “Sva petorica ste oženjeni?” Ja sam rekao, “Da, nas petorica smo u braku” (smeši se). Ali odnosi se menjaju, spomenuo sam ranije da je tehnička škola bila naporna. Zašto? Imali smo puno predmeta na srpskom, ništa niste mogli da nađete na albanskom u to vreme. Čak i na univerzitetu, jer je Fakultet za rudarstvo i metalurgiju prvi otvoren u Mitrovici '70 godine, otvoren je '70, i onda je počeo. Ali u to vreme je završiti fakultet značilo da svuda imate prilike za posao. Danas, nažalost, završite ga i opet je teško [naći posao]. Jer svi koji su tad diplomirali su bili zaposleni u Trepči.

Prva generacija geologa je došla sa fakulteta u Mitrovici i zatražili smo da ih zaposlimo u Trepči, u to vreme sam bio tehnički direktor u Trepči I iskreno vam kažem, nije nam trebalo sedam geologa. Trebao nam je jedan, dvojica {broji na prste} jer smo imali geologe. Ali kako bi oni bili prva albanska generacija, pošto sam pitao jako cenjenog profesora, rekao sam, “Kakvi su ovi studenti?” Rekao je, “Ibuše, jako su dobri,” rekao je, “čak i profesori iz Beograda koji ovde predaju su rekli da su bolji nego student u Beogradu.” I sve smo ih zaposlili. Bili su jako dobri i postojala je prilika da ih zaposlimo i pomognemo im i sve.

Anita Susuri: Želela sam da vas pitam o Trepči koja je bila jako poznata, pogotovo oko Mitrovice, za sela, za Vučitrn i... ali nisam sigurna koliko ste bili svesni o Trepčinoj istoriji o Englezima koji su prvobitno počeli da istražuju...

Ibuš Jonuzi: Da, da.

Anita Susuri: Da li znate nešto o tome, možete li nam reći?

Ibuš Jonuzi: Da, Englezi su istraživali 1927. do 1930, 1930. je Trepča krenula sa prvim radom. Ali čak i cenjeni profesor kojeg sam spomenuo ranije, bio je lord Robert, koji je rekao, “Pratili smo [Trepču] generacijama,” on je bio Englez, “problem Trepče.” Iskoristili su je vrlo profesionalno iako su bile '30-e godine, što se tiče bezbednosti jer su rudnici jako opasni. Ali, kažem, rudnik Trepča je jako stabilan u poređenju sa drugim rudnicima, pošto su sedimentne stene uglavnom krečnjačke i čvrste su.

³ Sagovornik misli na profesora, ne na direktora.

Ali, ipak, tehnologija nije bila na nivou na kojem je danas, mogućnost da se iskoristi i ide dalje sa planom proizvodnje, već je sve to bio fizički rad, težak, težak posao. Ipak, rezultati su bili poprilično dobri. Posle Engleza, Nemci su je koristili tokom rata i onda je došla naša generacija. Prvi inženjer u Trepči je bio Albanac, dr [Minir Duši](#) koji je akademik i danas, jako cenjen čovek. Uradio je sve što je mogao za albanska studente na Univerzitetu i sve Albance koji su tamo bili zaposleni. Mi smo studenti profesora Minira Dušija i preko ovog intervjua mu šaljem tople pozdrave jer je on dosta doprineo.

Profesor Minir u to vreme... jer je jezik rudara bio više srpsko-hrvatski. Nisu znali da kažu, "Moje ime je Ibuš Jonuzi [na albanskom]" već na srpskom. Ili platni broj, morao si, bilo je pravilo da zapišeš svoj broj. Na primer, moj broj j e bio 116, tako da su znali kad si ušao u rudnik, kad si otišao, sve to. I nisu znali kako da kažu platni broj već su govorili *platni broj*. Izvinite što to govorim na srpskom, ali tako su zapravo govorili. Tako da ih je profesor Minir stalno podsećao, "To nije u redu, morate da naučite na albanskom."

Anita Susuri: Nisu znali termine?

Ibuš Jonuzi: Nisu znali termine [na albanskom], nisu znali. Nisu završili školu osim ako nisu išli na neki kurs srpskog i slično. Tako da je profesor Minir, pored toga što je profesionalno doprinio, doprineo i u nacionalnom smislu kao prvi inženjer u Trepči.

Anita Susuri: Kada ste odlučili da započnete ovaj profesionalni put, da li ste bili svesni poteškoća? O tome da je teško, nebezbedno, da je nebezbedno za rudare, mogle su da budu nezgode, sigurna sam da ste sve to znali. Šta je uticalo na vas da ignorirate sve to i izaberete ovu profesiju?

Ibuš Jonuzi: Pa, ovo je bila i porodična tradicija. Moj otac je neko vreme radio u rudniku, dvojica mojih rođaka su radila u rudniku. Jedan od njih je i poginuo u rudniku, zemlja ga je zatrpala 1948, bio je mlad, umro je u rudniku kad je imao 26 godina. Kada sam ja počeo da radim u Starom Trgu, '73. kao što sam spomenuo, nakon nekog vremena sam odmah potražio zapisnike da vidim kako je umro, kako je umro? Obojica mojih rođaka su bila zajedno, jedan je umro tad i tamo, drugi je bio povređen, ali je preživio. Tako da je raditi u Trepči bila porodična tradicija i svidela mi se ta profesija. Hteo sam to neko vreme jer mi je otac govorio kako su putovali iz Pasome do Starog Trga pešaka i morali su da nose hranu sa sobom. Nosili su sa sobom i svoje čizme jer nisu imali gde da ih ostave, tako da su putovali u to vreme. Imao sam mnogo rođaka koji su radili u Trepči.

Anita Susuri: O čemu je još pričao, vezano za tadašnji posao? Radili su primitivnim alatima, bilo je teže da se radi. Možete li da nam ispričate priču vašeg oca o Trepči?

Ibuš Jonuzi: Kao što sam rekao, počevši od putovanja, hrane, odeće, alata za rad, bezbednostnih mera, sve je to falilo u to vreme, prvo. Drugo, sve su radili svojim rukama. Imali su neke bušilice za kopanje i morali su fizički da obave svoj posao svim drugim alatima, prevozili su stvari u kolicima, rude

su nosili u rukama. Tovarili su ih lopatama a lomili čekićima, sve je to bio naporan rad. Sada je situacija potpuno drugačija, čak i u vreme kad sam ja počeo da radim, situacija je bila bolja nego kad su radili moj otac, moji rođaci i moj ujak.

Anita Susuri: Na osnovu onoga što znamo o Drugom svetskom ratu, bilo je i talaca koje su zatvarali i terali da rade.

Ibuš Jonuzi: Da, bilo je. Na osnovu zapisa, bilo je ratnih talaca i zatvorenika koji su radili u rudniku. Radili su celu smenu i onda bi ih slali u te kazamate koje su imali. Bilo je ratnih zatvorenika..

Anita Susuri: Šta su kazamate? Kao skloništa?

Ibuš Jonuzi: Da, [mesta] gde su ih skrivali, da.

Korab Krasnići: Možete li da nam ispričate nešto o Nemcima jer rekli ste nam već o Englezima. Od 1927. do 1930. je bila eksploatacija, prva proizvodnja...

Ibuš Jonuzi: Proizvodnja, proizvodnja...

Korab Krasnići: Kada su Nmecii došli, na čemu se radilo dok su oni bili ovde? Da li je bilo neke transformacije, na primer tehnološke, industrijske, što se tiče proizvodnje dok su bili ovde? Mislim, od onog što ste čuli i čitali.

Ibuš Jonuzi: Da, stalno je bilo promena u Trepči, to su bili koraci, ali mali koraci, to su bile stalne pozitivne promene kako bi se poboljšao život rudara, uslovi, bezbednost i sve to. Bilo je napretka.

Anita Susuri: Spomenuli ste taoce i sve one koji su radili pod prisilom. Koliko je bio težak posao kad bi doveli taoce da tamo rade? Bilo je ljudi koje su na primer plaćali za rad, da li je to bila jedina razlika, dakle, plata, ili su to bili i uslovi pod kojima su radili? Oni koji su bili plaćeni, da li su bili u boljoj poziciji od taoca, da li znate nešto o tome?

Ibuš Jonuzi: Ja ne... siguran sam da su stalni radnici bili u boljim pozicijama, oni koji su mesečno primali platu u poređenju sa onima koji su po kazni radili tamo, pa su ih dovodili tamo po kazni. Postojala je razlika, naravno da je postojala, i oni koji su bili vođe su svi bili zaposleni. Radnici na prvoj liniji, nadležni, radnici, menadžeri, svi su bili zaposleni sa mesečnim platama. Dok su oni [taoci] bili iskorišćavani na najgrublje načine u to vreme.

Inače, u Trepči sam naišao na stare radove kad su rude prenosili drvenim kolicima, znamo šta su kolica. To je bio posao koji smo u to vreme radili od tačke 610 do 915, tako da bi se nivo mora izjednačio sa rudnikom. Kada smo došli do [određenog] dela, ja sam ušao jer me jako zanimalo da

vidim svaki detalj i da vidim šta ima tamo. Naišao sam na drvena kolica, sve je bilo od drveta, ne kao današnja kolica koja se prave od metala i imaju gumene točkice i sve, već je sve bilo od drveta.

I radilo se na najteži način, dletom i malim čekićima, tako se radilo sa rudama, ne kao danas sa 500-600, 5,000-7,000 kvadratnih metara površine koja se koristi. Posetio sam neke nemačke rudnike u Velenju '87, i video sam da su rudnici fantastični, ali kad sam video rudno telo koje je bilo u Nemačkoj, ne možete da ih poredite sa onima u našem rudniku. Rudna tela su bila i jesu drugačija, u Nemačkoj je bilo samo žilastih.

Anita Susuri: A šta je razlika na primer, za nekoga ko nije upoznat sa time?

Ibuš Jonuzi: Razlika je u tome što kao što sam pomenuo, postoji 5,000 - 6,000 kvadratnih metara površine gde se obrađuje ruda ovde, žile [zemlje] su bile možda 20 centimetara tamo, tu žilu, tu žilastu rudu su radili Nemci. Ali, uslovi u Nemačkoj se ne mogu porediti sa ovdašnjim. Čak su mi nudili da ostanem tamo i radim u Nemačkoj '87, iako sam tamo otišao kao službenik iz Trepče. I dok je tamo razgovarao, direktor koji je bio Mađar, vojvođanski Mađar.

A on je rekao, "Ibuše", rekao je, "hoćeš li raditi u Nemačkoj, ovde u rudniku?" Pitao sam, "Šta nudite?" Rekao je, "Ponudićemo vam početnu platu od sedam hiljada maraka, daćemo vam potpuno nov službeni automobil. Daćemo vam kredit koliko želite. U zavisnosti od proizvodnje zasnovane na vašem planu implementacije, imaćete svoj [bonus] procenat." Rekao je, "Ovo su uslovi koje nudimo da biste ostali u Nemačkoj." Rekao sam, "Ne, hvala puno!" "Zašto?" Rekao sam, "Ne, ne mogu. Imam dužnost prema Trepči, nikada neću prestati."

Dakle, to je bilo nešto za šta su u to vreme čak i oni znali. Zašto, jer smo imali tesnu saradnju sa Nemcima, oni su redovno dolazili u rudnik, donosili alate, donosili razne mašine. Tako da smo bili upoznati jedni sa drugim. I osećam se loše što to kažem, na osnovu posla koji sam radio, na osnovu mojih rezultata su me dobro poznavali kao profesionalca u Trepči.

Anita Susuri: Da li znate kakve su bile plate '40-ih godina na primer? U vreme kada su radili vaš otac i vaši stričevi?

Ibuš Jonuzi: Ne, da budem iskren, ne znam, jer je dosta vremena...

Anita Susuri: Kako su bili plaćani?

Ibuš Jonuzi: Ne znam, ne mogu da znam, pošto ne znam ne mogu da govorim o tome. Ne mogu da pričam besmislice.

Anita Susuri: Da. U to vreme kada ste počeli da radite u Trepči '73...

Ibuš Jonuzi: Da.

Anita Susuri: Bio je bolji period za Albance jer je ustav napisan '74...

Ibuš Jonuzi: Da, tako je.

Anita Susuri: Kako ste tada videli Trepču? U kakvom je stanju bila?

Ibuš Jonuzi: Trepča, ponoviću opet: Trepča je Trepča. Raditi tamo je bio izvor ponosa. Zašto? U bivšoj Jugoslaviji, inženjer koji je radio u Trepči je imao otvorena vrata da radi negde drugde bez da se prethodno prijavi za taj posao, samo zahtev, "Želim da radim u ovom rudniku" i ušao bi. Mnogo osoblja, dosta, ne Albanaca naravno, već muslimanske, srpske, crnogorske nacionalnosti biralo je svoja [radna] mesta gde god su hteli u bivšoj Jugoslaviji ako su radili u Trepči. Jer Trepča je bila škola, ne samo rudnik, već je bila škola.

Saradnja rudara je bila izuzetno dobra, postojalo je veliko poštovanje. Žao mi je što moram da kažem jer me je sramota, ali kada sam se vratio u Trepču 2014. godine, video sam [razliku] kako oni rade danas i kako smo mi radili tada. Poštovanje između vođe i rudara je bilo veliko. Rudari te nisu dočekali sedeći, ustali su kada su te videli, posebnost je bila da su ljudi tamo bili disciplinovani. Nikada niste mogli da čujete da rudari imaju problem jedni sa drugima, ili rukovodstvo, ili...

Dakle, to se pokazalo tačno u novembarskom maršu, na štrajku rudara, pokazalo se da je sve što je rečeno tačno. Jer znate, čuli ste za to iako ste mladi, glavni stub, glavna tačka u raspadu bivše Jugoslavije bio je marš i štrajk rudara. Bez obzira da li neko to želi da prihvati ili ne, to je realnost. Protestujući danas, suprotstavljajući se vlasti i predsedniku i svima, svi to rade, ali pokazivati zube okupatoru tada, ja ih nazivam okupatorima u punom značenju te reči, nije baš bilo, baš lako. Za to je bila potrebna spremnost, velika žrtva, a rudari su to uradili, uradili smo to svi zajedno.

Hoću da vam kažem nešto, kada smo bili na putu za Prištinu na marš rudara, švedska delegacija je došla u rudnik da uradi ugovore o donošenju opreme u rudnik. Zaustavili su auto na ulici i ja sam sa njima razgovarao, "Šta je..." oni su rekli "direktore", ja sam rekao "to i to". "Da li su ovi inženjeri ovde?" Rekao sam, "Da," "Hajde," rekli su. I vratili su se tamo, tako da je odnos bio veoma tesan {spoji ruke zajedno} i poverenje je bilo jako između rudara i lidera u Trepči.

Anita Susuri: Pre nego što pređemo na marš, imam neka druga pitanja, ako možete da nam opišete svoj posao ili vaš običan radni dan u rudniku, kako je to bilo, mislim u Trepči?

Ibuš Jonuzi: Da. Jedva sam čekao, budio bih se u 5:00 i doručkovao. Moja majka mi je spremala u to vreme i onda moja žena i snaje, žene moje braće, kada moja majka nije bila tamo. Doručkovao sam kod kuće, krenuo, putovao di Smrekonice, šest kilometara, ušli bismo u autobus, otišao bih u Trepču u

7:00. I stalno sam imao posvećenost radu, nikad nisam gledao na sat, kad se završava smena. Govorim vam istinu, rekao sam da niakd nisam uzeo godišnji odmor sedam godina.

To svi znaju... ili sam radio četiri dana bez povratka kući, sve dok moj brat nije došao i rekao, "More dođi [kući] jer majka će da poludi. Ti si," rekao je, "sišao s uma." Legao sam u krevet da se odmorim noću [i onda] otišao u Trepču. Obično kada sam radio subotom i nedeljom, radio sam zajedno sa njima, nikad nisam išao kolima, ni službenim ni privatnim. Uvek sam išao autobusom zajedno sa rudarima, oni su se radovali kada su me videli u autobusu sa njima, hteli su da idem sa njima. I videli ste da je to neka vrsta poštovanja i zaista je bilo tako, ja sam otišao iz poštovanja prema njima.

Ranije sam pomenuo, o onom direktoru koji mi nije našao stolicu, pošto sam tada morao da radim kao inženjer dvanaest meseci, pa da polazem, to je bio pripravnčki ispit. Posebna stručna komisija koja je procenila da li ste spremni da dobijete mesto inženjera u Trepči ili niste. I prošlo je dvanaest meseci, prošlo je trinaest, prošlo je 14 meseci. Govorio sam, "Direktore, da bih polagao ispit, moram da naučim zanat." "Pa imaš vremena," govorio je, "radićeš ovde do penzije."

Inače sam sve istraživao, sve sam istraživao da bih bio spreman. Trudim se da ne preterujem, ali možete pitati bilo koga kada je postojao zahtev da se galerija brzo napravi 1075. [1975] i to je bilo posebno jer bi oblik galerije bio zakrivljen. Rekao sam rudaru koji je sada umro, Neziru Osmaniju, njegov platni broj je bio 45/46 (smeje se), važno je da znam da ih nisam zaboravio 32 godine.

I ja sam ga nazvao i rekao, "Nezire, traže to i to," rekao sam, "dobićeš dobru platu. Radite dobar posao." Rekao je, "Šefe," rekao je, "nije problem." Mesec dana kasnije, on je premašio cilj, platio sam mu dvesta odsto više od njegove plate, tada je bila 172 odsto veća, to je bio veliki iznos. Rudari su bili plaćeni više od tadašnjeg direktora. A on je rekao, "Pa šta god taj inženjer iz Pasome kaže da će se desiti, desiće se."

Dakle, rudarima nisam ništa obećavao, ali sam stalno bio u kontaktu sa njima kako bih naučio zanat. Ne možete naučiti zanat na univerzitetu, možete zaboraviti ono što kažu, "Završio sam fakultet pa sada znam zanat." Govorim o svom zanatu {stavlja ruku na grudi}, o svom zanimanju, o rudarstvu. Taj zanat se uči u rudniku i učiš ga ako hoćeš kopirajući starije rudare.

Ako želite da [naučite] zanat, naučićete ga samo u rudniku, a ja sam bio spreman da idem u rudnik. Pošto postoje inženjeri [koji rade] deset godina, neće ići tamo ni dve nedelje. Ali ako nisam mogao da idem u prvu smenu, otišao sam u drugu. I oni su znali i rekli, možda preterujem, ali su govorili, "Ako lbuš ne ode u rudnik, zaboće ga glava." Zato što sam ga voleo, voleo sam rudnik svom dušom, imao sam rezultate. Nisam bio najbolji inženjer u Trepči, ali sam bio inženjer koji je radio u Trepči sa najvećom posvećenošću.

Čak i rezultati kada sam ja vodio rudnik, bili su najbolji u Trepči od 1930. godine. Nije bilo veće proizvodnje nego kada sam ja vodio rudnik. Ili kada sam otišao u smenu kao tehnički direktor i ušao u rudnik. Rudari su znali čim sam rekao, “Šta, šta je?” I rekao sam im, “Ovo i to”, “Nema problema, direktore.” U jednoj smeni izašlo je 302⁴ skipa, dakle skoro 1500, 1600 tona u jednoj smeni.

To je bilo čudo cele proizvodnje Trepče. Kada je bilo 300 skipova, jer je [jedan skip] bio 5,5 tona rude, radnik transportne žičare je rekao, “Došlo je do 300,” rekao sam, “Još dva,” rekao sam, “da izvadim.” I oni su to upisali, pošto su nadzornici bili tu sve vreme i nadgledali [to], niko nije mogao ponovo da izvede 302 skipa i zaista, niko više nikada neće.

Drugi Deo

Korab Krasnići: Kada su vas primili na novu poziciju, vodili ste rudare i tim, koje su bile vaše obaveze? Mislim, normalno, davali ste im uputstva kako da rade, na čemu da rade? Koji su bili ciljevi vašeg posla, ako možete da objasnite vaše obaveze koje su išle uz tu poziciju malo detaljnije?

Ibuš Jonuzi: Napomenuo sam da su mi posle 14 meseci omogućili da završim pripravnčki ispit i da sam dobio mesto predradnika. Radnik je bio zadužen za sve tri smene, dakle da uputi, da savetuje, da proveriti rad. Ali kao što sam rekao, svi nadzornici su bili Srbi, svi frontovci su bili Srbi. I počeo sam da pišem {pretvara se da piše} knjigu naredbi na albanskom. A onda me pozvao tadašnji direktor Radojica Vučorović.

Rekao je, “Ibuše,” rekao je, “oni ne znaju srpski [albanski],”⁵ rekao je, “možete im dati naređenje da rade, ali oni neće razumeti,” rekao je, “oni neće obavite posao,” rekao je, “oni ne znaju albanski, kako možete da izdate naređenje [na albanskom].” I uzeo sam i napisao i na srpskom i na albanskom. Dakle, napisao sam naredbe za rad i na srpskom i na albanskom jer su oni zaista znali, znam da su znali, ali su mogli da kažu, “Ne razumem, šta?” To je bila moja prvobitna dužnost, a onda sam bio na višoj poziciji tehničkog rukovodioca.

Tehnički vođa je bio viši položaj koji je upravljao malo više od predradnika koji je nadgledao smene. Od tehničkog rukovodioca sam postao direktor radne jedinice za istraživanje i duboko bušenje. A onda sam sledeće godine bio vođa. Nisam bio direktor, ali mesto je bilo vođa rudnika, celog rudnika, vi ste rukovodili celokupnom proizvodnjom u to vreme. Bio sam mlad kao što sam rekao, relativno mlad jer sam imao 30 godina i imao posao da vodim ceo rudnik Starog Trga, nije bilo lako.

⁴ Rudnički skipovi služe kao šahtalni transporteri za transport prikupljene rude iz podzemlja na površinu. Ova oprema se takođe koristi za prenošenje otpadnih stena i ostataka za bacanje.

⁵ Sagovornik greškom kaže srpski, ali misli albanski.

Morao si da staneš ispred rudara, bilo je inženjera, iskreno ti kažem, govorili su, “Radiću na svemu, samo nemoj da govorim pred rudarima.” Jer bi te gledali, kako se kaže, kao sa lupom. Ali i tu sam dužnost završio sa puno odgovornosti. Bilo je tada prekida rada, tražili su bolje uslove, bolje plate i sve to. I posao je stao, bio sam kod kuće.

Anita Susuri: Koje godine je to bilo?

Ibuš Jonuzi: To je bilo, to je bilo ‘83, ‘83. I obavestili su me, otišao sam na posao, na radničke skupove. Postojao je Savet za upravljanje radom Trepče, postojao je predsednik tog saveta i imao je svoje zamenike. Zamenik za ekonomska pitanja bio je Enis Preševa, koji je u to vreme bio popularni ekonomista. Jedini je bio sa diplomom, a studirao je u Ljubljani.

A Upravni savet mu je dao obavezu da prati okupljanje rudara jer su tražili povećanje plata, a to je pripadalo privrednoj jedinici. Enis je dolazio na sva okupljanja, slušao zahteve rudara i obećao im, “Sistematizovaćemo sva radna mesta.” Dakle, ja sam bio vođa rudnika. Došao je u moju kancelariju [nakon] što su skupovi završeni, “Ibuše,” rekao je, “To mora da se uradi.” Rekao sam, rekao sam, “Da, to mora da se uradi,” [On je upitao] “Ko će to uraditi?” Rekao sam, “Uradiću to.” “Možeš li?” Rekao sam, “Da, uradiću to. Nema problema.”

Zato što smo morali da završimo sistematizaciju i da idemo pred radnički skup, hteli oni to ili ne. I to je učinjeno. Dakle, došlo je do nove reorganizacije, favorizovana su radna mesta rudara koje je trebalo stimulisati, pokazali smo im [novi plan] na skupu i svi su ga odobrili, bez primedbi. Bio sam, kažem, bio sam povezan sa njima čak i na duhovnom nivou i Enis je to tada video.

Sa te pozicije, sa pozicije rukovodioca celog rudnika preporučili su mi da postanem tehnički direktor, to je bila zaista visoka pozicija. A ja sam bio u kancelariji, poslali su auto iz Zvečana, jer je u to vreme centralna direkcija za Trepču bila u Zvečanu. Otišao sam, šef Upravnog saveta u to vreme je bio Šefćet Jašari i otišao sam u kancelariju, “Kako si? Kako ide posao?” Rekao sam, “Dobro sam, stvarno sam dobro.”

Rekao je, “Trebalo bi da postaneš tehnički direktor, a Redža Dervišević će biti vođa,” stariji inženjer, on je bio Musliman, Bosanac, koji je ranije radio u Trepči, ali su hteli da ga vrate. Rekao je, “Redža će biti vođa,” rekao je, “a ti ćeš biti tehnički direktor.” Rekao sam, “Šefe,” rekao sam, “hvala puno,” rekao sam, “dobro sam,” rekao sam, “posao ide dobro, ja sam vođa rudnika,” rekao sam, “imate starije zaposlene. Sa iskustvom,” rekao sam mu sve što sam mislio.

Rekao je, “Sve znamo. Neko je to,” rekao je, “analizirao, morate ići tamo.” Verujte da je zahtev napisan, samo je trebalo da bude potpisan. Rekao sam, “Ne mogu da idem,” rekao je, “Izađi malo i razmisli.” I izašao sam ispred kancelarije, sekretarica koja je bila tamo mi je rekla, “To i to,” rekla je, “ovo se radi jer se o tome pričalo,” rekla je, “razgovarali su da ćete dobiti najviši položaj.”

[Intervju se ovde prekinuo]

Ibuš Jonuzi: Razmišljao sam o tome, došao je još jedan inženjer, “Zašto si ovde, Ibuše?” Rekao sam mu, “To i to.” Rekao je, “Ne, nemaš razloga da odbiješ [ponudu],” rekao je, rekao je, “neko je to procenio,” rekao je, “ti si vredan, pošten si, ti si dobro pripremljeni profesionalac,” rekao je on, “i zaista je dobro što su ovo uradili.” I čovek može da te ubedi sa nekoliko reči.

I ja sam to potpisao, poslao sam šefu, izašao je njegov pomoćnik i rekao, “Hvala, Ibuše!” Rekla je vozaču, “Vrati ga u Trepču.” U to vreme, Savet, Radnički savet, bio je najviši organ. A sutradan je sazvan Radnički savet. Šef Radničkog saveta je bio zaista dobar čovek, veoma cenjen, Osman Rama, sada je preminuo.

Završena je sednica Radničkog saveta, čestitali su mi što sam izabran za tehničkog direktora i rekli, “Čestitam, direktore!” Rekao sam, “Hvala!” Rekli su, “Da li se osećate i sreći i tugu istovremeno?” Rekao sam, “Osećam se veoma srećno i tužno,” rekli su, “Časno ćete otići odavde,” rekao je, “Vredni ste, vredni ste radnik,” rekao je, “Rudari vas vole. Rudari vas poštuju. Mladi ste i časno ćete otići odavde.” I verujte mi da je to bio teret sa mojih ramena jer je bio veoma cenjen čovek i dobro me je poznavao.

A onda sam počeo [da radim] kao tehnički direktor, što je posao koji sam prihvatio sa još većom posvećenošću. Zašto? Tamo je bilo ,470 radnika, to je bio posao sa odgovornošću, sigurnošću radnika ali i osiguranjem plana proizvodnje. Pokojni Redža Dervašević, bio je... dobar u svojoj profesiji, ali je imao veliku manu, stalno je konzumirao alkohol, sve vreme.

Držao ga je u svojoj kancelariji u fioci {pretvara se da otvara fioku}. I odlučno je govorio, “Lako mi je,” rekao je, “Ja pijem *raki*⁶, Ibuš radi,” i to je zapravo bilo tako. Ali, kada sam doneo odluku, on nikada nije rekao ne, nikada. Nije se mešao u proizvodnju ili bilo šta, jedva bi dolazio na radničke skupove jer je morao po svaku cenu da bude na skupovima. Ali on je govorio, “Pošto je Ibuš tamo, nemam razloga da idem.” I skoro smo u ‘89.

Anita Susuri: Još jedna stvar o kojoj želim [da pričam sa vama], spomenuli ste posetu koju ste imali u Velenju, da li ste često išli u posete ili su ljudi dolazili vama u posete? Kakva je bila organizacija?

Ibuš Jonuzi: Mnogo delegacija je dolazilo u Trepču, mnogo delagacija mislim iz rudnika iz Evrope i sveta. Zašto? Rćei ću još jednom da je Trepča bila popularna, ali mi nismo puno putovali, nismo. Ja sam bio u Nemačkoj tada, bio sam u Rumuniji, Rumuni su tražili posetu jer su počeli da proizvode neku rudarsku opremu, ali samo je Trepča mogla to da odobri.

⁶ *Raki* je poznato alkoholno piće koje se pravi od destilacije fermentisanog voća.

Ako je Trepča rekla da je oprema dobra za rudnik, to bi krenulo da se proizvodi. Ako bi rekla ne, sve bi stalo. Ali bilo je puno poseta u Trepči. Postojao je strogi kriterijum. Zašto? Morali ste da znate ko je neka osoba, ko su oni, odakle su. Registar, to je bila posebna knjiga gde su morali da se upišu i trebala im je posebna dozvola kako bi ušli u rudnik jer [drugačije] niste mogli. Ili [na primer], bilo je nemoguće fotografisati rudnik, nije bilo dozvoljeno, to je bilo pravilo. Niko nije mogao da ide u rudnik bez nadzora. Osoba sa Starog Trga koja je bila vodič delegaciji je morala da bude tamo.

Anita Susuri: Većina rudara nam je rekla da je period dok ste Aziz Abraši,⁷ [Burhan Kavaja](#) i vi bili tamo, da je to bilo zlatno doba Trepče, kada se najviše proizvodilo. Ali sa druge strane, postojali su i slogani “Trepča radi, Beograd gradi.” Kako je to sve bilo i da li je to bila neka vrsta razloga zbog kojeg je započelo nezadovoljstvo?

Ibuš Jonuzi: Aziz Abraši je bio ličnost koja je imala mnogo zasluga. On je postao predsednik Upravnog saveta Trepče, i kao što sam rekao tada sam bio tehnički direktor, a kada je Aziz došao u Upravni savet, tada sam prijavio prvi skup o proizvodnji. Kada smo završili, bili smo u prostoriji za flotaciju rudnika. Sastanak je završen, otišli smo u kancelariju direktora flotacije, on je rekao, “Ibuše, želim da te pitam nešto,” rekao sam, “Recite.”

Rekao je, “Da li si ih naučio napamet?” I verujte mi da ga nisam razumeo, rekao sam, “Ne, zašto?” Rekao je, “Pažljivo sam to pratio, ti si to rekao napamet,” rekao sam, “Ne, mogu to da kažem kad god želiš.” I ovo opet iskreno kažem jer su rudari znali, ja sam znao platni broj svakog rudara, njihovo ime, prezime i odakle su. I rudar nikada nije morao da se predstavi telefonom, “Ja sam ta osoba,” jer sam ih znao po glasu.

I rekli su Azizu, [koji je bio] glavni u to vreme, “Ne,” rekli su, “Ibuš je uvek ovakav. On kaže sve ovo...” jer ja kažem, ako nešto voliš, to ćeš naučiti. I morali ste stalno da pratite ove brojke, svaki dan {dodirne glavu} morali ste da radite koristeći logiku. A onda je Burhan postao direktor i Redža je ponovo postao zamenik Upravnog saveta.

Bilo je to dobro vreme. Zašto? Došlo je do velikog zaokreta, a radnički restoran je postao sjajan. Kad su došli rudari iz Borskog rudnika, znate Bor, bili su iznenađeni. Rekli su, “Nigde nismo videli ovakvu hranu i uslove.” Rudari su imali poslužavnike za toplu hranu, sušeni proizvodi i mleko. Nije bilo rudara koji bi sve to mogao sam da završi. Bilo je nemoguće. Tamo su mogli da dobiju šta god žele.

Ako su hteli sušene proizvode, tu je bio sudžuk, bilo je pršuta, bilo je konzervi, ribe, kuvanih jaja. Kažem, tu je bilo svega. A svi su dobili i po jedan litar mleka. Infrastruktura Trepče je počela da se poboljšava i napravili smo novi restoran. Pomenuću jednu izreku Redža Derviševića.

⁷ Aziz Abraši (1938-2014) je bio ekonomista koji je vodio mnoga značajna društvena preduzeća. Bio je izvršni direktor Trepče i vodio ovo preduzeće tokom njegovog najtežeg perioda kada se se desio štrajk rudara 1989. Tada je otpušten i poslat u zatvor na 14 meseci zajedno sa drugim rudarima.

Kablari [kompanija] je počela da radi na zgradama u Tuneli i Pare. Kosova iz Vučitrna je u to vreme bila građevinska kompanija koja je bila veoma dobro pripremljena. A ja sam rekao, “Direktore, loše je bre,” on me je pitao, “Zašto Ibuše?” Rekao sam, “Pa Kablari radi tamo i Kosova [kompanija] iz Vučitrna..” “Pa šta predlažete?” Rekao sam, “Dajmo im [Kosova] dozvolu da izgrade restoran, toalet za radnike i sve to,” rekao je, “Pa u pravu ste, nema problema. Vi to predlažete,” rekao je, “ ja ću ih podržati politički.” {stavlja ruku na grudi} Rekao je “Ti nastavi.”

I to je ono što smo uradili iako je tada bilo teško da se takmičimo sa Kablarijem, ali još jednom ću reći da me je on mnogo poštovao, poštovao me jer sam [naporno radio], bez drugog razloga. Ne zato što sam dobro izgledao ili neko, samo zato što sam radio. I mi smo stavili Kosovo iz Vučitrna tamo, imali smo Perparimi da snadbjeva vodom. Tako smo polako počeli da pravimo neke korake ka interesu našeg regiona.

Anita Susuri: Spomenula sam ranije slogane koji su počeli da se pojavljuju kasnije, mislim nakon ‘85.

Ibuš Jonuzi: Da, da.

Anita Susuri: Kakva je tada bila situacija, na primer posle ‘81, nakon demonstracija⁸ politička situacija je počela da se pogoršava i ta politička situacija je dovela do marša i štrajka.

Ibuš Jonuzi: Da.

Anita Susuri: Da, zanima me kako se to odrazilo na vas kao radnika Trepče i na druge rudare, kako ste vi to videli?

Ibuš Jonuzi: Rekao sam to puno puta, u Trepči, u skladištu Trepče samo što avion niste mogli da nađete. Imali smo čak i arsenal u okviru rudnika, imali smo ga za samoodbranu. To je bila specijalna jedinica, ali posle demonstracija iz ‘81. odnosi su se hladili iz dana u dan. Imao sam rođaka koji je bio dobar vojnik u OVK-ovo⁹ vreme, Ali Jonuzija koji je ovde ranjen {pokazuje iza} oko 50 metara od naših kuća za vreme demonstracija iu vreme kada je radio za Elektro, ovde u Elektro Kosovo .

Poslali su ga u bolnicu, a iz bolnice su ga poslali u zatvor, u zatvor u Smrekonici. Otišao sam da ga posetim u zatvoru, to je postalo velika stvar. A onda su Srbi govorili, “Vi dajete visok položaj Ibušu koji

⁸ 11. marta 1981, polomljen je tanjir u studentskoj menzi što je predstavljalo nezadovoljstvo studentskim uslovima. Nakon ovog čina, mnogi studenti su se pridružili i počeli da prevrću stolove. Događaj je pokrenuo velike studentske demonstracije. Zahtevi za boljom hranom i domskim uslovima postali su simbolični za albanske zahteve za jednakim pravima u Jugoslaviji.

⁹ Oslobodilačka vojska Kosova je bila albanska paravojna organizacija koja je zahtevala separaciju Kosova od Federalna Republike Jugoslavije i Srbije tokom 1990-ih.

ima nacionalizam u svojoj kući.” Postalo je velika stvar, ali svejedno kažem da sam sve to pobedio radom jer sam radio više, a oni nisu imali šta da kažu. Ali, kao što znamo, situacija se svakim danom pogoršavala i u političkom aspektu. Zašto?

Smetao im je rad, smetali su im rezultati Albanaca, smetalo im je sve. Bio je direktor Sreten Nikolić. I jednom je tokom radničkog mitinga rekao, “Ibušu je lako,” rekao je, “on,” rekao je, “dolazi na posao.” Jer rudari su rekli, “Dolazi subotom, nedeljom, noću, danju, ne staje.” I osećam se loše što to pominjem, ali to govorim sada kada sam zahvalan tom čoveku koji je to rekao, Halitu Hadži, on je bio tehničar, rekao je, “Blagoslovena kolevka koja ga je podigla,” rekao je, “mi želimo vođu koji radi i koji ne krade od nas.”

Sreten Nikolić se baš naljutio, jer je bio veoma nacionalistički nastrojen. Rekao je, “On dobija dnevnicu.” Kada je završio svoj govor, ustao sam da govorim {podiže ruku}, rekao sam, “Trebalo bi formirati posebnu komisiju,” rekao sam, “da to proveriti, mesec ima 30 dana, da li imam naknade za 30 dana ili 22-33.” I komisija je formirana. Rekao sam, “Ako bude jedan sat mog rada koji sam proveo van radnog mesta, smatraću se odgovornim pred vama.” Ali nije bilo šanse, nije bilo šanse i sve je dokazano... Ali *shkijet*¹⁰ su imali nacionalizam u srcima. I na radničkim mitinzima kada se razgovaralo na albanskom, to im je smetalo. Kada su bila naređenja na albanskom, to im je smetalo. I kao što smo videli, situacija se pogoršavala iz dana u dan.

Anita Susuri: Kako je došlo do marša, do tog dana? Da li se znalo da će se rudari organizovati?

Ibuš Jonuzi: Na sednicama za razmatranje ustavnih amandmana dolazile su delegacije iz Srbije, [delegacije] iz bivše Jugoslavije i svakakve druge [delegacije] i kao što sam rekao bilo je tamo rudara koji su mogli bolje da pričaju na srpskom nego na albanskom. Bio je Dragan Šapunić, nikad neću zaboraviti njegovo ime. Sedeli smo u prvom redu, [sa] Osmanom Rašicom koji je bio rudar, sada je u 80-im godinama. Inače je neko vreme radio u Splitu i tečno je znao jezik i čitao novine.

Ustao je i govorio o izmenama amandmana, ovo, ovo, ono, pomenuo je mnogo toga. I neko mi je rekao, pitali su, “Direktore, šta je on po profesiji?” Rekao sam, “Rudar,” rekli su, “To je nemoguće.” Rekao sam, “Rudar bez [bez] kvalifikacija, on čak i nema višu kvalifikaciju.” Ljudi su mislili da rudari samo znaju kako da eksploatišu rudu, ali nije bilo tako. Bili su veoma svestrani. I mogli ste da vidite da se iz dana u dan politička situacija na Kosovu ruši.

I bilo je prekida rada, ali ne zbog finansijskih stvari, tada niko nije razgovarao o finansijskim stvarima. Jer sam ranije govorio o finansijskim stvarima, o poboljšanju plata, ali ovo je bilo samo o političkim stvarima. Posle tih promena krenuli su pokreti, radnički mitinzi “Ovo nije vredno, to nije vredno,” a svelo se na organizovanje marša rudara od Starog Trga do Prištine.

¹⁰ *Shka* (ška.); *shkinë* (škina.), množina *shkije* (škija), pogrdan naziv kojim Albanci nazivaju Srbe.

Kao što svi znate, to je bio veoma snažan marš, veoma dobro organizovan, bez prepreka, pešice od Starog Trga, autobusi su bili tu za njih, ali oni nisu ušli. “Želimo samo da prošetamo tamo.” A kad smo stigli na Gazimestan, to sam pomenuo i drugi put, bio je kordon policije i ja sam bio u prvom redu. Mogli ste da čujete kako neko na dvosmernom radiju govori, {približava ruku ka uvu} na srpskom, naravno, rekli su, “Nema sile koja će ih zaustaviti.” I mi smo rasterali kordon policije i nastavili dalje, a ostale smene [koje su marširale] su to isto uradile, marširanje rudara, išli su i u Mitrovicu i u Prištinu i svelo se na obećanja, “Ovo će da se uradi, to će se završiti.”

Korab Krasnići: Možete li to da nam opišete? Da li ste vi bili deo grupe koja je marširala?

Ibuš Jonuzi: Da, naravno.

Korab Krasnići: Kakav je taj dan bio? Mislim, kada ste se probudili, kada ste počeli [marš], o čemu ste pričali jedni sa drugima, o čemu ste pričali na putu do tamo?

Anita Susuri: Kao prvo kako ste saznali da idete?

Korab Krasnići: Gde ste išli i takve stvari?

Ibuš Jonuzi: Dan je bio jako težak. Kada je stigla treća smena, nisu ni svukli svoja radnička odela, već su čekali u sobi. I kada je prva smena došla da im se pridruži, doneta je odluka tada i tamo u sobi, “Nećemo više da pregovaramo, idemo pravo u Prištinu.” Ali navodno to se nije desilo samo tog dana, bilo je ranijih priprema i svi su bili uz rudare. Bila je i jedna Srpskinja koja je u to vreme bila šef...

Anita Susuri: Juljana Gašić.

Ibuš Jonuzi: Juljana Gašić, ona je bila na strani rudara, tako.

Anita Susuri: Rečeno nam je ali smo i videli na fotografijama da je bila jedna Titova slika i jugoslovenska zastava.

Ibuš Jonuzi: Da, da, bila je, bila je. Jer nam je trebalo nešto kao osnova. Vidite, trebalo je da krenemo od nekud. Kao što je govorio predsednik Rugova, “Morate da zaštitite vaš prag,” je l’ je tako govorio? Nije mogao da kaže morate da se borite, ali čak i kad je bilo diskusija sa njim o ratu, OVK, govorio je, “Imate profesora [Fehmija] Aganija,¹¹ razgovarajte sa njim.” To je govorio Rugova, “Pričajte sa njim.” I kažem, trebalo nam je nešto da nas pokrije, slika, zastava, kako bi se sve drugo ostvarilo. Tako je bilo.

¹¹ Fehmi Agani (1932 - 1999) je bio sociolog i političar na Kosovu koji se smatrao glavnim idejnim vođom i političkim strategom Demokratskog saveza Kosova (DSK) tokom 1990-ih. Predstavljao je DSK na međunarodnim pregovorima pre Kosovskog rata 1998-1999, ali je ubijen tokom rata.

Korab Krasnići: Rekli ste da nije bilo prepreka osim kordona na Gazimestanu.

Ibuš Jonuzi: Nije bilo prepreka na putu, ni dok smo išli, ni dok smo se vraćali. Bio je policijski kordon na Gazimestanu ali to se razbilo i sve je bilo...

Korab Krasnići: Nastavili ste da pešačite, gde ste otišli?

Ibuš Jonuzi: U sportsku dvoranu, Boro Ramiz, bivši Boro Ramiz u to vreme. Svi smo otišli tamo, i onda su počeli pokreti, ne samo od strane rudara, već su i građani i studenti i [radnici] iz rudnika, iz Kišnice, iz Goleša, svi su imali... Aktivnost ljudi je bila poput reke, sa svih strana. Spomenuću jedan detalj, moji ujaci su u Stanovcima, Cakaj [prezime], videli su redove ljudi od svojih kuća. I njihova majka je rekla jednom o dsinova, "Šta radiš ovde? Idi i pridruži se tvojim prijateljima!" (smeši se) Ona je preminula, njen sin je živ i u penziji je kao i ja. On je rekao, "Rekla mi je, 'Šta radiš ovde? Idi pridruži im se!'" Tako da je to bila velika posvećenost od strane svih.

Anita Susuri: Da li se sećate kada ste ušetali u grad, kada ste ušli, kakva je bila reakcija ljudi ili da li ste zapazili nešto od toga?

Ibuš Jonuzi: Bilo je izuzetno dobro, izuzetno dobro. Mogli ste da vidite da su ljudi bili dobro raspoloženi i smejali su se kad su nas videli takve iako smo nosili radničku odeću, šlemove i glomazne čizme. Kažem, bilo je očajno ići od Starog Trga do Prištine pešaka, to je bio težak deo. Neko vreme su im stopala bila u ranama i nisu mogli da se oporave od tog mučenja. Ali, ono što je bitno, [zbog] jake volje da nešto urade, sve su prevazišli.

Anita Susuri: Da li se sećate kada ste ušli u halu Boro Ramiz, ko vas je tamo čekao i o čemu se pričalo?

Ibuš Jonuzi: Pa znate, svi zahtevi, i [Kaćuša](#) je došla tamo, Remzi Koljgeci takođe, i neki drugi, ali kao što kažu, niži rangovi. I diskutovalo se o tome da nikome ne treba dozvoliti da menja ustav Autonomne socijalističke pokrajine u to vreme. Niti da iko može da dira rudare, i da se ustavni amandmani neće promeniti, i obećali su da se niko neće povući i o tome se uglavnom govorilo i šta su obećavali.

Anita Susuri: Šta ste vi mislili, da li ste očekivali posledice zbog tog marša?

Ibuš Jonuzi: Da, da.

Anita Susuri: Šta ste mislili, na primer, šta ste mislili da vas čeka?

Ibuš Jonuzi: Očekivao sam da će biti posledica i jedan čovek je došao u moju kancelariju i rekao mi, Albanac koji je bio zamenik predsednika Saveta za upravljanje radom Trepče. Rekao je, "Ti si dobar inženjer, ti si vođa, završio si fakultet i moraš da paziš, ovo i ono, ovi [marševi] ne vode nigde," videlo se

da je imao drugačije viđenje. Reći ću vam i njegovo ime, bilo je tako, bio je Baruš Sejdiu. Rekao sam, “Zameniće,” rekao sam, “hvala na savetu. Ja sam,” rekao sam, “svestan šta radim.”

Rekao sam, “Završio sam fakultet, ja sam otac sedmoro dece,” rekao sam, “Radim mnogo godina,” rekao sam, „Imam zakonsku odgovornost da ostanem blizu rudara,” rekao sam, “i nikada neću,” rekao sam, “odustati od njih.” “Da, ali,” rekao je, “svidaš mi se jer si vredan radnik, pa ti samo predlažem da paziš.” Znali smo. Rekao sam ženi pre nego što sam otišao u zatvor da ćemo ići u zatvor. “Nema problema,” rekao sam joj, “samo ne želim da moja majka zna,” tako je bilo.

Ili moj kolega iz razreda Fadilj Bajgora koji je tada radio u tajnoj službi JNA¹². Ugasio je svetla u autu i došao je ovamo {pokazuje desno}. Rekao je, “Prijatelju, osećam se odgovornim da te obavestim da te vojska prati,” rekao je, “Ne znam ništa,” i vratio se. Rekao sam, “Hvala ti puno, Fadile,” tako da su se te stvari znale, bio sam veoma svestan posledica koje će uslediti, ali je to negde moralo da stane, nema drugog načina. Rekao sam tada, sad kažem i ja sam morao da delim sudbinu sa rudarima.

Kada sam otišao u zatvor, zet mog brata je pitao moju majku, “Tetka Sileme, da li ti nedostaje? [Ona je odgovorila:] “Pa, puno bre Aslane,” rekao je, “Ne brini uopšte, bolje je da je u zatvoru sa prijateljima nego da je ovde.” I zapravo je bilo tako, moja majka sa druge strane bi rekla, “Većina mog bola je nestala.” Dakle, ja kažem da smo znali neke stvari, bile su poznate jer to nisu bile stvari koje su bile organizovane tada i tamo, ne. Radilo se, radilo se dobro na tome.

Anita Susuri: Zanima me...

Ibuš Jonuzi: Posle...

Anita Susuri: Da?

Ibuš Jonuzi: Posle mitinga, posle mitinga u novembru održali smo sednicu odbora, bio je odbor za samoodbranu i popodne je došao rudar, bila je tu i sekretarica direktora. Sinan Kurteši je bio i direktorov [sekretar] i moj sekretar, rekao je, “Direktore,” rekao je, “zove vas jedan rudar.” Izašli smo iz kancelarije i ja sam otišao u svoju kancelariju i došao je taj rudar, bio je to Tahir Salihu, koji je takođe bio u zatvoru sa nama. Rekao je, “Direktore, došao sam da te pitam nešto, hoćeš li nas prevariti?” Radilo se o pripremi za štrajk.

Rekao sam, “Nikada, nikada vas neću prevariti,” “Pa to je sve što mi je trebalo,” rekao je, “samo,” rekao je, “sam hteo to da čujem od tebe.” Dakle, tada se radilo na bolji, pošteniji, ozbiljniji način, jer nije bilo lako. To je bila liderska pozicija, bilo je jako teško. Dobio sam trinaest presuda za izvršenje u zatvoru. Jedan mladić je došao u moju ćeliju, u sobu sa mnom i doneli su mi rešenje i on ga je pročitao. Rekao

¹² Jugoslovenska narodna armija.

je, “*Bac*¹³ bre možda te neće pogubiti,” zvao se Fatos. Fatos Fazliu, rekao sam, “Pa, bre Fatos, možda da, ne znam šta žele da nam urade.”

I njegove suze su počele da padaju niz {dodirne obraz}, nikad neću zaboraviti njegove suze. Dakle, bila je to veoma teška situacija, bilo je veoma opasno u to vreme kao što sam rekao, nije bilo baš lako suočiti se sa *shkijet*. I da kažem ovo ste vi, ovo smo mi, jer smo bili mala šačica, [mislim] Kosovo. Ali na sreću je uspelo.

Anita Susuri: Ta tri meseca između marša i štrajka...

Ibuš Jonuzi: Da?

Anita Susuri: Znam da je policija privodila ljude na ispitivanje, kako je to bilo, sigurna sam da su i vas ispitivali?

Ibuš Jonuzi: Da, da, tada je bio veliki pritisak organa državne bezbednosti. Kažem, priveli su me nekoliko puta noću na ispitivanje i “Nije u redu [štrajk], moraš da radiš, to je tvoja dužnost, vi ste lideri, imate odgovornost, morate da ubedite rudare. Ne treba da izlazite na marševe, nema više skupova, morate da radite.” Dakle, bio je veliki pritisak na ovaj način. “Mogli biste biti osuđeni, mogli biste da izgubite posao, mogli biste da imate veće posledice.” To su mi rekli.

Dakle, s vremena na vreme je bio veliki pritisak za mene, jer su takođe znali da sam duhovno veoma povezan sa rudarima. U to vreme ako bi neko napisao RK u rudniku, Republika Kosovo u prašini, rudari su ga crtali u prašini, dosta obezbeđenja je dolazilo dole, strašno, napravilo bi mnogo nevolja ili ako bi cev pukla, odmah bi se pojavili kao da su rudari to namerno uradili. Kažem, bilo je jako teško.

Anita Susuri: Da li se sećate, vraćamo se malo unazad, ‘86 su uhapsili dvojicu rudara jer su napisali slogan Republike Kosovo, da li se sećate?

Ibuš Jonuzi: Da, s vremena na vreme su ih hapsili i puno ih privodili. Tako da, samo zato što su napisali “Republika Kosovo”, trčali su da ih privode. I vraćajući bi se da proveravaju, kažem opet, pisali bi na kamenu {pravi se da piše nešto prstom}, ili prstom u prašini. Izbrisali bi i opet bi se pojavilo. Bilo je nemoguće kontrolisati ih.

Anita Susuri: Spomenuli ste da su ti rudari, jedan od rudara je došao i pitao vas da li ćete ih prevariti, tako da ste nekako znali da će se štrajk organizovati.

Ibuš Jonuzi: Da.

¹³ *Bac*, bukvalno prevedeno znači ujak, ali se u albanskom jeziku koristi kao termin kojim se pokazuje poštovanje i naklonost prema starijoj osobi.

Anita Susuri: Znali ste?

Ibuš Jonuzi: Da, to se znalo, naravno. Ja sam rekao, on je pitao, “Da li ćete nas prevariti?” Ja sam rekao, “Ne, niakda. Nikada vas nećemo izdati!”

Anita Susuri: Da li je postojala jedna grupa koja je to organizovala?

Ibuš Jonuzi: Svi, tako se govori, svi su bili uključeni.

Treći Deo

Anita Susuri: Kakav je bio period pre štrajka i kako je počeo štrajk, kako je prošao taj dan? Da li znate tačan datum kada se to desilo ili...?

Ibuš Jonuzi: Štrajk, štrajk... prva smena nije izašla iz rudnika. Bio sam u svojoj kancelariji kao nadzornik, pošto je u to vreme svaka smena imala nadzornika. Dakle, sistem od četiri jedinice je radio u rudniku. Prva, druga, treća, jedna od smena je napravila pauzu. I onda tako, {pomera ruke u krug} tako se ciklus zatvara. I zvao me je nadzornik, rekao je, “Direktore,” rekao je, “prva smena ne odlazi.” “Šta se dogodilo, Redže?” Rekao je, “Pa, oni ne odlaze.”

A Aziza nije bilo, nije bilo ni Burhana, bio sam samo ja i odmah sam otišao dole, pozvao sam inženjere. Mi smo to zapravo zvali najudaljenija kancelarija (smeši se), to je bio naziv, sve sam ih pozvao u najdalju kancelariju. Rekao sam nadzorniku, rekao sam, “Pozovite sve inženjere, recite im da Ibuš zove.” Došli su tamo i rekao sam, “Svi treba da idemo na različite [rudničke] nivoe i razgovaramo sa rudarima o tome šta se dešava.”

A najveći broj rudara je bio na devetom nivou, ja sam išao tamo i svi smo išli preko rudnika. Rekli su, “Odlučili smo, odlučili smo da štrajkujemo i nećemo odustati.” Početak je bio ovakav i onda su svi o tome obavesteni. Sve institucije su tada bile obavestene. Ali ovo je bio početak, u 13:00 je stigla vest da neće izaći iz rudnika.

Anita Susuri: Možete li da opišete celo to iskustvo tokom štrajka, šta ste videli, šta se desilo, kako su drugi to podneli?

Ibuš Jonuzi: U istoriji podzemnih rudnika ovo je bio najduži štrajk. Tamo su u tim uslovima ostali osam dana i osam noći, ali je posvećenost rudara za kosovska pitanja bila veoma jaka. Zašto? Svaki put kada je bilo diskusija, nikada nisu stavljali svoje lične interese ili svoje plate ispred opšteg nacionalnog interesa. Štrajkovali smo, prva smena nije otišla, došla je druga smena i odmah se pridružila štrajku,

došla je treća smena i pridružila se štrajku. Četvrta smena je bila na pauzi, došli su i oni. I počela su velika kretanja drugih ljudi, recimo penzioneri su hteli da štrajkuju, ali je bilo pokušaja da se spreče.

I odmah smo napravili neki red u rudniku, nadzornici u rudniku, nadzornici da idu u rudnik. Nadzornici na kapiji, [da vide] ko ulazi, ko izlazi. Zato što je zaista bilo opasno ako se neko infiltrira i to može da izazove velike posledice. Tamo su bile velike količine eksploziva. Rudarski depoi su bili na svim nivoima rudnika. Počevši od prvog nivoa do jedanaestog. Morali smo da budemo veoma spremni, da držimo oči otvorene da ne bismo imali problema. I kažem, osam dana i osam noći iako su bili umorni, udisali su prašinu, bez hrane, sve, ali ipak su se nosili, dobro su to podneli.

Pomerili bi se da bi otišli na pregled kod lekara, iako su naši lekari, i sada mogu da kažem da sam veoma zahvalan, bili su posvećeni rudarima. Nisu hteli da idu u bolnicu, pa smo tu salu u kojoj smo održavali skupove pretvorili u improvizovanu bolnicu sa nekoliko kreveta, da ih tamo smestimo jer nisu hteli ni medicinske usluge. Ali cela Evropa je bila uznemirena, tako da ne samo bivša Jugoslavija, nego cela Evropa. Kada se govorilo da se bivša Jugoslavija štiti u Trepči, to je bila važna stvar.

I delegacija za delegacijom, delegacija za delegacijom bez prekida. Postojalo je pravilo o kome se pričalo, ono je uključeno u optužnicu u zatvoru, o čemu su pričali i Albanci, ali [samo] oni Albanci koji su kukavice, rekli su, “Bez Ibušove dozvole niko ne može da uđe u rudnik.” I zapravo je bilo tako. Tehnički direktor je najtraženiji, najodgovorniji čovek za rudnik. S vremena na vreme smo im slali hranu. Poslali smo delegacije redom, ne samo da idemo tamo, izvinite, na pijacu, ko je hteo. Sve je bilo pod nadzorom, ali nas su pratili na svakom koraku.

Anita Susuri: Na primer, kome ste dozvoljavali da uđe a koga biste odbijali?

Ibuš Jonuzi: Pa svi su smeli da budem iskren, kada se radilo o poseti predsednika komiteta za bivšu Jugoslaviju, a to je bio Stipe Šuvar, rekli su, “Stipe Šuvar hoće da dođe u posetu”. Nismo se okupili u sali, ali smo se okupili u restoranu i predsednik Upravnog saveta Aziz Abraši je rekao, “Ići ćemo kod rudara i reći im da Stipu Šuvara treba primiti.” Rekao je, “I samo Ibuš i ja ćemo ići.”

To je bila odluka načelnika i ušli smo u rudnik, otišli smo na osmi nivo. Aziz je počeo da priča sa njima i verujte mi [sećam se] tog trenutka kao da je bilo danas, mislio sam da čak i kamenje plače, oni su mnogo plakali, rudari. Aziz ih je molio, a oni nisu prihvatili, rekli su, “Ne želimo uopšte da dođe ovamo, nikako.” Vratili smo se oko 20 metara i rekao sam mu, rekao sam, “Šefe, mogu li da im kažem?” “Brzo,” rekao je, “bre Ibuše, brzo im reci!” Vratili smo se, rekao sam im, oni su brzo rekli, “Neka dođe.” I oni su ga prihvatili.

Anita Susuri: Kako ste ih ubedili?

Ibuš Jonuzi: Ne znam (smeje se). Rekao sam da sam ih brzo ubedio. Bio je, bio je mali štrajk 2015, jer ja sam se vratio u Trepču 2014, ja sam bio zamenik direktora celog rudnika Trepča. I direktor mi je rekao, “Pa, Ibuše, rudari ne idu u rudnik.” Ja sam otišao i sreo se sa njima kod toaleta, “Okej,” rekao sam, “idite,” jer, morali ste da znate njihov jezi. Otišli su u rudnik, počeli štrajk, mi smo otišli tamo, neka odeljenja iz Trepče su došla, gradonačelnik Mitrovice Agim Bahtiri¹⁴ je takođe došao. Video sam kako se situacija razvijala i polako sam se zbližavao sa njima.

“Mogu li ja nešto da kažem?” “Da.” I počeo sam da pričam. I sve je pošlo drugačijim putem i bili su ubeđeni kako treba dalje da rade. Tako da više nisam govorio o tome, Agim Bahtiri je rekao, “Kuku,” izvinite na izrazu, rekao je, “Blagoslovena ti duša.” I stariji rudari su me poznavali, i ne samo što su me znali, već su me voleli i ja sam voleo njih, i poštovali su me. I zato su me slušali. Delegacija za delegacijom kako bi ih ubedili, da ih ubede da prekinu [sa štrajkom]. Došla je delegacija iz jugoslovenske vojske, to je bilo... ako mogu sad da se setim njegovog imena... zapisao sam negde {proverava telefon}. Imao sam zapisano negde njegovo ime.

Anita Susuri: Da, bilo kako bilo, znamo koji je bio njegov posao.

Ibuš Jonuzi: A ovi iz kosovskog komiteta, išli smo ja, Aziz, Burhan i Bahredin Osmani koji je bio načelnik Opštinskog odbora Mitrovice, da razgovaramo sa tim višim nivoom bivše jugoslovenske vojske. Bio sam u radnoj odeći, sa šlemom, čizmama, stvarima koje nosiš za ulazak u rudnik, otišao sam tako i odmah su počeli da pričaju. Reкао sam, počeo sam da pričam, rekao sam, “Ko će preuzeti odgovornost ako tih 1,300 radnika umre?” Reкао sam, “Ima eksploziva, ima ovo, ima ono. Mogli bi pasti sa bunara, nešto bi moglo da padne.”

Bahredin Osmani, koji je bio šef opštinskog odbora, rekao je, “Uspori Ibuše, da li znaš ko je to?” Reкао sam, “Uopšte me nije briga ko je on.” Znae, jer sam se brinuo za rudare, a ne za njega, i završili smo diskusiju i ja sam ponovo otišao pravo u Stari Trg. Delegacija za delegacijom, da ubede [rudare da prestanu sa štrajkom] i istovremeno da nam prete kakve bi posledice mogle biti. Ali, međutim, posle osam dana i osam noći oni su izašli, bili su prevareni, svi mi. Sve su nas prevarili jer zahtevi nisu ispunjeni, ostavke nisu bile stvarne kao što svi znate.

Bili su za predstavu. Ali efekat, jer su me mnogi ljudi pitali, “Da li je bilo efekta?” Bilo je efekta. Efekat štrajka je postignut, dali ostavke ili ne, efekat je postignut jer je cilj postignut. I videli smo, svedoci smo tog vremena, iako ste mladi, od tog trenutka sve se stalno menja na Kosovu. Zato što je štrajk rudara zadao najveći udarac bivšoj Jugoslaviji. A rudari su počeli da odlaze nakon što su pročitana pisma ostavke, tome je bilo strašno svedočiti. I rizikovali su da izgube vid... doduše, bilo je posledica, svima je izazvalo zdravstvene probleme, ali pre svega, reći ću još jednom, efekat je postignut...

¹⁴ Agim Bahtiri (1960 -) je kosovsko-albanski političar. Bio je gradonačelnik Mitrovice tokom dva mandata od 2013. do 2021.

Anita Susuri: Htela sam da vas pitam, kako su primili vesti, jer u to vreme ste mislili da je stvarno, zato su i napustili [rudnik]...

Ibuš Jonuzi: Da, da.

Anita Susuri: Kako su primili vest da su oni dali ostavku?

Ibuš Jonuzi: Dobro je primljeno, dobro je primljeno jer ću još jednom reći da nije bilo lako ostati tamo. U normalnim okolnostima, ako je struja nestala čak i na pet minuta, ili je lift prestao da radi, bilo je veoma alarmantno, “Nema struje, kako ćemo sada da izađemo?” Rudnik ima svoje specifičnosti, bio je na jedanaestom nivou koji je na 15 metara nadmorske visine, tako da više od 800 metara nije baš da “nije velika stvar.” Ali iako smo mislili da su oni dali ostavke, nisu, ali ponoviću još jednom, efekat štrajka je postignut, postignut je u potpunosti.

Nakon što su rudari izašli, počeli su da nas vode u zatvor jednog po jednog. Znete taj vremenski period, i čak [Azem Vlasi](#) koji je bio samo posetilac u rudniku, i on se susreo sa posledicama. I počevši od Aziza, Burhana, mene, Mensura, Rize, tih rudara, [Avdija \[Uke\]](#) i drugih rudara, bili smo u zatvoru 14 meseci. Svako od nas je dobio trinaest optužnica, neki su kasnije otišli [u zatvor]. Zapravo, jedan od njih, blagoslovena mu duša {stavlja ruke na grudi} me je pitao, iako je bio stariji od mene, rekao je, “*Bac*, pitaću te nešto.” Rekao sam, “Pitaj?” On je rekao, “Zašto su mene doveli šest meseci kasnije?” Rekao sam, “Mogu li da budem iskren?” Rekao sam, “Ostavio si ih da vise,” rekao sam, “da si im tako kratko odgovorio, odveli bi te prvog dana.” Počeo je da se smeje (smeje se) stvarno je tako bilo.

Anita Susuri: A kako se to desilo, vaše hapšenje? Gde su vas odveli? Da li su vas pre toga obavestili o odluci?

Ibuš Jonuzi: Moje hapšenje se desilo ovako, u vreme kada sam imao telefon {pokazuje svoj telefon}, jer nije bilo mobilnih telefona. Drugim rečima, Trepča je platila 170 hiljada maraka da mi donese telefon u kuću, ovde niko nije imao telefon. Zašto? Po zakonu nisi mogao tamo da budeš vođa, tehnički direktor, bez telefona, zakon o rudarstvu je rekao da uvek moraš da budeš u kontaktu sa rudnikom. A Trepča je platila 170 hiljada maraka, zapravo bivši direktor pošte tada je rekao, “Razmišljao sam, ko je taj čovek da platimo za njega sve ove pare?” Rekao je, “More Ibuše, nisam znao da si to ti.”

Neko me je zvao na telefon, rekao je, “Ja sam ta osoba, taj i taj,” neću da mu pominjem ime jer se možda neće osećati dobro, jer čujete za te stvari, jer sam sve ostale pomenuo kao što ste videli. Rekao je, “Ja sam ta osoba,” rekao je, “imam naređenje da dođem i odvedem te, da li da dođem u tvoju kuću ili šta?” Rekao sam, “Ne, ne dolazi u moju kuću.” Ovde {pokazuje levo rukom} bila je benzinska pumpa u blizini kružnog toka, rekao sam, “Idem na benzinsku pumpu.” Bio je u belom fići [Zastava 750], ušao sam, odveo me je kod istražnog sudije, saslušali su me po redu. I odmah su me poslali u ćeliju. Tako su zatvorili.

Anita Susuri: Koliko dana nakon štrajka ste uhapšeni?

Ibuš Jonuzi: Nakon štrajka, došli su po mene prvog, i onda su me pustili na pauzu od oko dvanaest dana. Ali morao sam svakog dana da se javljam Državnoj bezbednosti. Tako su me uhapsili.

Anita Susuri: Koja je bila vaša optužnica?

Ibuš Jonuzi: Optužba je bila veoma ozbiljna. Rekao sam, rekao sam ranije u razgovoru, dobili smo trinaest presuda za izvršenje, pročitao sam ih i još negde imam presude. Rekli su, “Nema šanse za ublažavanje kazne.” Tada je direktor bio Albanac Šera, Šerafedin Ajeti. I odveli su nas u drugu ćeliju sa Albancem iz Bečića, koji je bila oženjen za nekoga iz mog sela. Nikada... posle rata više ne znamo gde je.

Kada su nas odveli u tu ćeliju, na krevetima su bila neka plava ćebad i on je rekao, “*Bac*, kad ćemo odavde?” Rekao je, “Ako to uradimo, uzeću ovu ćebad.” Rekao sam, “Pusti bre to, Hajrize, nema razloga da to uzmeš.” Rekao je, “*Bac*, ja ću ih uzeti,” “Pusti bre, nemoj da nam praviš probleme. Ostavi to!” “*Bac*,” rekao je, “uzeću ovo sigurno.” Tako da više ne pričam o ovome, posle nekoliko dana su rekli “Dođi u drugu ćeliju,” jer bi te tako mučili, dole, gore, jednom u toj, pa u drugoj. Imao je ćebe ispod ruke {pretvara se da nešto uzima ispod ruke}. Kada smo otišli u ćeliju, uzeo je ćebad i stavio ih na moj krevet.

Pitao sam, “Zašto Hajrize?” Rekao je, “Uzeo sam ovo za tebe, ne za sebe.” Direktor zatvora je došao i otvorio vrata. Rekao je, “Čiji je to krevet?” Rekao sam, “Moj je.” “Ona ćebad?” On [Hajriz] je rekao, “Ja sam ih uzeo.” “Ko si ti, budalo?” Rekao je, “Uzeo sam ih,” rekao je, “trebalo bi da se razlikuje od drugih. On,” rekao je, “nije kao mi.” I on je ostao bez reči, direktor zatvora. Kažem, bilo je svega u zatvoru. Dakle, baš kao i slučaj koji sam pomenuo da se rasplakao {dodirne obraz}, kada je pročitao odluku o streljanju. Bilo je slučajeva kada su ljudi posebno slati da mi kažu o čemu se priča. Jednom je došao jedan momak i rekao, “Reci mi nešto o Trepči.” Rekao sam, “Ali ti ne znaš ništa o Trepči, mogli bismo da pričamo o kozama ili tako nešto, jer šta ti znaš o Trepči?” I tako se završilo.

Anita Susuri: Da li ste znali, da li ste bili obavešteni koga su još uhapsili?

Ibuš Jonuzi: Da, naravno. Jer su sva imena bila u optužnici, znali smo za sve.

Korab Krasnići: Da li je bilo neke komunikacije među vama?

Ibuš Jonuzi: Nije je bilo, bio sam dugo blizu Azema, imali smo samo zid između nas. I Azem Vlasi nikad nije zaspao, a da prethodno ne pokuca na zid {pravi se da kuca}. Jer smo imali neke kodove uz pomoć

kojih smo komunicirali. Azem Vlasi nikad nije zaspao a da me nije obavestio. Zapravo, kad smo išli na suđenja, govorio je, “[Mogu da presude] Svima, ali tebi, Ibuše, ne mogu da urade ništa,” govorio je, “Ti si vredan radnik, ti si ovo, ti si...” govorio je, “tebi ne mogu ništa da urade.” Znae, davao mi je neku vrstu moralne podrške.

Anita Susuri: Rečeno nam je, zapravo sećam se da nam je Avdi Uka rekao da kada je bilo vaše [suđenje], svi su branili jedni druge, nisu branili sami sebe, već...

Ibuš Jonuzi: Da.

Anita Susuri: Nekog drugog, znači jedni druge.

Ibuš Jonuzi: Da.

Anita Susuri: Da li se sećate tih dana?

Ibuš Jonuzi: Bilo nas je 14, ne znam koliko je bilo advokata, da li 50 ili 60, iskreno ne znam. Drugim rečima, došao je po mene advokat iz Slovenije, ja ga nisam ni poznao, niti sam znao za to. Samo na osnovu čitanja, on je posetio mog brata i rekao, “Ja sam ta i ta osoba, advokat, došao sam,” rekao je, “da ga branim,” rekao je, “ako se slažete,” rekao je, “da branim Ibuša Jonuzija,” rekao je, “ni zbog čega drugog već zbog toga što sam čuo da je vredan radnik.”

A moj brat je rekao, “Da, dajem saglasnost.” Došao je u zatvor da poseti mene, advokat. “Kako si? Kako si?” “Dobro sam,” “Da li ima nešto?” Rekao sam, “Pa, nisam video svoju majku.” [Pitao je] “Šta?” Rekao sam, “Nisam video svoju majku, video sam,” rekao sam, “moju braću i ženu,” i rekao sam mu. Rekao sam, “Mama mi je stara,” a on je odmah otišao u sud da dobije dozvolu, znači Slovenac, nije bio *shka*. Dali su mu dozvolu da moja majka dođe kod mene i on je došao da mi kaže. Rekao je, “Majka će te posetiti,” rekao je, “ne brini.”

Počeo sam da mu govorim, “Ne treba ti,” rekao je, “da mi kažeš bilo šta,” rekao je, “znam ko je Ibuš Jonuzi.” Rekao je, “Ni ja nisam došao zbog [finansijskih] sredstava.” Nije želeo ni kafu od moje porodice, čak ni kafu. Rekao je, “Ni kafu, principijelno, došao sam samo dobrovoljno da ga branim samo zato što sam čuo za njega,” kažem da je bilo mnogo advokata. A ovi advokati su rekli, “To je bilo posebno suđenje, 14 ljudi se nikada nisu međusobno optuživali samo da bi mogli da brane jedni druge, to se dogodilo samo na ovom suđenju, ne sećam se da se to dešavalo u sudskoj praksi.” I zapravo je bilo tako.

Nikada nismo pričali o tome, “On je uradio ovo ili je uradio ono,” ali smo bili veoma jedinstveni. Nismo znali, bez pristanka na to [unapred]. Ali jedan momak je rekao mojoj majci, “Ne brini, tetka Sileme, što je u zatvoru,” rekao je, “jer je pošten,” rekao je, “i pošten čovek,” rekao je, “šta god da kaže, mogao bi

sto puta da govori,” rekao je, “i sto puta bi rekao istinu.” Rekao je, “Ne brini uopšte, on će reći istinu i neće mu moći ništa.. Govoriti istinu je lako, uvek govorite iste stvari, ali ako počnete da lažete, mogli biste da se izgubite i nikad ne ponovite ono što ste rekli.”

Korab Krasnići: Hteo sam da vam postavim jedno pitanje. Da vas vratim malo unazad...

Anita Susuri: Izvinite, jer moje je vezano za ovo...

Ibuš Jonuzi: Da.

Anita Susuri: Nisu upotrebljavali fizičko nasilje, zar ne?

Ibuš Jonuzi: U zatvoru, ne.

Anita Susuri: Samo psihičko?

Ibuš Jonuzi: Samo psihičko.

Anita Susuri: Kakvi su bili razgovori, šta su vas pitali, šta su vam govorili?

Ibuš Jonuzi: Što se tiče onoga što su pitali, što su govorili, to je... Prvo su me izveli iz ćelije i kancelarije istražnog sudije je bila puna advokata, ne svih, ali soba je bila puna. Verujte mi, nisam ih video. I istražni sudija je bio [Avdi Dinaj](#), koji je bio dobar, bio je dobar tada i dobar je i sada, ali takvo je bilo vreme. Počeo je da me ispituje, “Ibuše, to i to,” rekao sam, “Rekao sam sve što sam imao da kažem,” rekao sam, “nemam ništa da dodam, apsolutno ništa da dodam.”

Pokojni Bajram Kelmendi¹⁵ je ustao i rekao, “Svaka čast!” Tako, “Svaka čast,” rekao je, “Ibuše!” Zašto mučiš,” rekao je, “čoveka. Dao je,” rekao je, “svoju izjavu. Ti,” rekao je, “ga još uvek mučiš.” Mučili su te tamo, oni... ja sam bio jedini iz grupe od 14 ljudi kojeg su poslali u Beograd. Zašto? Došao je moj advokat, [Adem Vokši](#) je bio moj advokat, ja sam rekao, “Advokatu, kakva je situacija?” Pitao sam ga. On je rekao, “Pa, Ibuše, rekli su, dvojica bez duše, jedan bez glave.” Ali ni on se nije usuđivao da priča, u ćeliji, ti hodnici u zatvoru, sve su špijunirali.

I izgledao je ovako {gleda oko sebe} da bi dao znake da... rekao je, “122 svedoka,” rekao je, “svedočila su protiv vas,” rekao je, “i svedočenja”, rekao je, „su,” rekao je, “mogu da ih donesem i pročitam,” rekao je, “užasna su.” Rekao sam da su svedočili da niko ne može da uđe u rudnik ako Ibuš to ne dozvoli. Dakle, to je bilo veoma teško svedočenje, pa su svu odgovornost bacili na mene. Rekao je, “Ali,

¹⁵ Bajram Kelmendi (1937-1999) je bio advokat i aktivista za ljudska prava. Podigao je optužnicu protiv Slobodana Miloševića Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju 1998. Prvog dana NATO bombardovanja 1999, srpska policija ga je uhapsila sa njegovu dvojice sinova, Kastriotom i Kuštrimom. Njihova tela su pronađena sledećeg dana.

videćemo.” Svedočio je jedan, Srbin, ozloglašen po neradu, koji [je rekao da sam odgovoran] “ne samo organizaciju štrajka, on čak zna i veličinu obuće rudara.”

Dakle, ukratko, pričao im je svašta i odveli su me u Beograd, u zatvor sa 101, zatvorski nadzornik koji je bio Srbin, bosanski vozač, odveli su me u zatvor. Tamo su bila dva čoveka u ćeliji i ja sam ušao. Uslovi su bili mnogo bolji nego u Mitrovici. Izvinite na izrazu, možda ne treba da pominjem, ali tamo smo morali da idemo u wc u ćeliji. I ostati tamo, to je bilo strašno mučenje, bilo je strašno, još jednom kažem bilo je strašno.

Uslovi u ćeliji su bili bolji u Beogradu, ušao sam i pozdravio tu dvojicu, pitali su me, “Ko si ti?” Rekao sam, “Ja sam ta i ta osoba.” Rekli su, “Sve znamo.” Imali su tada obojene novine. Rekli su, “Znamo sve o vama.” I počeli su da postavljaju pitanja. I bez da sam želeo, ne želim ovo da pričam o Beogradu, ali sam mislio da ako mogu da se vratim u Mitrovicu u zatvor, ne bih brinuo čak ni da nikada ne budem pušten.

Vratili su me, dok sam bio na putu... Ostao sam samo dva dana, ili dve nedelje, ili 18 dana, da budem iskren sada... i taj nadzornik je rekao, “Stani i uzećemo burek,” vozaču. Izašao je i kupio burek, doneo mi jedan, ja sam rekao, “Ne, neću da uzmem,” a ja nisam uzeo burek da jedem. “Jesu li te pretukli?” Rekao sam, “Ne, ne, ne,” a Srbin me je pitao, “Jesu li te pretukli?” Ali bio sam iscrpljen, nisam mogao ni da dišem kako kažu. Rekao sam, “Ne, nisu me pretukli, ali ja to neću uzeti,” “Uzmi, uzmi,” rekao sam, “Ne, neću to uzeti.”

Kunem se da nisam uzeo burek, ovo sam uvek spominjao. Možda su danas oboje živi, ali burek nisam uzeo iz principa, nisam hteo. Vratili su me u Mitrovicu i kao da sam došao kući. Kada bi Albanac otvorio vrata ćelije, pozdravio vas i stavio vam lisice {prekrsti ruke} rekli bi, “Izvini Ibuše, ali to je naređenje.” Ja sam govorio, “To nije problem, uopšte nije problem.”

Dobio sam trovanje hranom od jaja u zatvoru, uveče su me poslali u bolnicu, jer u to vreme nisi znao koliko je sati, nisi imao sat ili bilo šta. Staratelj je morao da ostane na vratima bolničke sobe. Došao je doktor Sile Hajdini i pitao staratelja, “Mogu li da idem kod Ibuša?” U mitrovačkom zatvoru. Rekao je, “Da, možete.” “Možete li malo da držite distancu?” Rekao je, “U redu.” Došao je i rekao mi, “Šta želiš da ti donesem da jedeš?” Naravno, rekao sam, “Ne želim ništa, doktore,” “Ne, moraš nešto,” jer sam se jako otrovao hranom da dugo nisam jeo jaja.

A ne znam ni šta je kupio, kad je doneo te kese, doneo je svašta, ali ja nisam mogao da ih pojedem. Ali veoma sam zahvalan i zahvalan i staratelju koji je žrtvovao [rizikovao] svoj posao, svoju dužnost za mene. A takođe i doktor, što je posao koji nije mogao svako da radi. Kažem da sam, bilo je svakakvih ljudi, ali, međutim, to je prošlost.

Korab Krasnići: Želeo sam da vas pitam da se vratite još jednom na štrajk. Zahtevi, kojih je bilo oko deset ili jedanaest.

Ibuš Jonuzi: Da, da.

Korab Krasnići: Bili su fokusirani na različite stvari, neki su bili politički, neki su bili o pravima Albanaca, neki su bili o pravima radnika na primer onih koji su se prethodno penzionisali, osoblja albanskih nastavnika i tako dalje. Kako su sastavljeni, zahtevi, jer mislim da su sastavljeni dok ste bili u dole u rudniku, javno su objavljeni tek kasnije.

Ibuš Jonuzi: Da, da.

Korab Krasnići: Možete li nam reći kako ste ih sastavili i kako ste ih objavili, kako ste obelodanili zahteve?

Ibuš Jonuzi: Bili su, bili su sastavljeni ranije, ne od strane svih rudara, već ih je sastavila manja grupa. Dakle, postojao je nadzor na svakom nivou kao što sam ranije spomenuo, nadzor kod vrata, na kapiji, svi zahtevi su tamo sastavljeni. Pročitani su ispred novinara i to su bili legitimni zahtevi od strane rudara. To je bilo kratko, znate. To su bili njihovi zahtevi.

Anita Susuri: Da li ste očekivali da će se ti zahtevi ispuniti ili je bilo više pitanje podizanja svesti?

Ibuš Jonuzi: Pa... Boris Saviović na Starom Trgu '88. Boris Saviović je u to vreme bio direktor tokom bivše Jugoslavije. I Aziz je bio vođa Upravnog odbora Trepče, Aziz Abraši. Diskutovalo se šta da se radi, kako da ga dočekamo, o čemu da pričamo. I kad je došlo do pitanja proizvodnje, rekao je, "Ibuš treba da izveštava o proizvodnji," rekao je, "jer on je lukav!" {diže kažiprst} to je on rekao. "On je lukav," rekao je, "mogao bi da zatvori rudnik i ne bi ga bilo briga," citiram u originalu ono što je pokojni Aziz Abraši rekao.

To su bila pitanja koja za Trepču, ne kao danas ako bi Trepča prestala sa radom, ne biste brinuli ni za koga. Ali ako bi proizvodnja stala samo za jednu smenu u bivšoj Jugoslaviji, vesti bi eksplodirale. Hej, zamisli da Trepča stane! Trepča je radila čak i tokom rata, mislim tokom Drugog svetskog rata, imao sam sve rezultate o nivou proizvodnje u to vreme. I tako je bilo.

Anita Susuri: Bio je i drugi štrajk koji je održan zbog onih koji su bili privedeni.

Ibuš Jonuzi: Da, da.

Anita Susuri: Od ljudi koji su došli da vas posete ili... jer znam da vam nisu dozvoljavali da čitate novine, ali da li ste na neki način saznali za štrajk ili šta se dešavalo napolju?

Ibuš Jonuzi: Drugi štrajk, mi smo tada bili u zatvoru, izveli su me iz ćelije i poslali na Stari Trg, Državna bezbednost sa policijom, sa civilnom policijom, a ne policijom u uniformama, da ubede rudare da... Nisu bili u rudniku u vreme kada sam ja otišao tamo, bili su restoranu za rudare. I kratko sam im rekao, ali kao što sam rekao, oni te odmah pročitaju. A onda su mi rekli, "Direktore, dobro smo znali kakva je situacija, ali ste nam to šturo rekli."

A onda su na drugom udaru ušli u rudnik i nasilno ih izveli. Policija ih je nasilno izvela. Kada sam otišao u restoran, bili su takvi. A o tome kako su bili mučeni, oni su već pričali jer ja to nisam mogao znati. Ali kad ste pomenuli način dobijanja informacija, ja sam svaki dan u zatvoru dobijao *Rilindju*¹⁶, pretplatio sam se na to i oni bi to doneli, ali bi doneli cenzurisano, stvari koje smo trebali da znamo su izrezane {pretvara se da seče sa makaze}, bio je nered. Ponekad nije bilo šta da se vidi, neki sport ili nešto jednostavno jer je sve bilo cenzurisano.

Moje sestre i braća su mi pisali mnogo pisama u zatvoru. Moj sin je bio u srednjoj školi i svaki dan bi pisao, "Radio sam test iz ovog predmeta, dobio sam peticu, ovo i ono" {pretvara se da piše}. I jednog dana me je pozvao direktor zatvora i rekao, "O čemu se radi?" Pitao sam, "Šta?" "Sva ova pisma," rekao sam, "Šta nije u redu sa pismima?" "Zašto bi ti pisao o svojim testovima," "Pa on je moj sin," rekao sam, "hoće da mi kaže." Kažem da je bilo mučenja, ali da ne ulazim u detalje jer su...

[Intervju se ovde prekinuo]

Korab Krasnići: Kada su vas odveli u zatvor i poslali u Stari Trg, sreli ste se sa grupom rudara u restoranu.

Ibuš Jonuzi: Da, da. U restoranu, da.

Korab Krasnići: U rudniku.

Ibuš Jonuzi: Da.

Korab Krasnići: Šta su tražili da kažete rudarima?

Ibuš Jonuzi: Rekli su mi, "Ti imaš autoritet među rudarima, moraš da pričaš sa njima kako bi odustali, da odustanu, da bi krenuli da proizvode, da rade, da odu u rudnik i da rade, ne da štrajkuju." To je bio njihov zahtev i pritisak.

Korab Krasnići: Šta ste im rekli kad ste sreli rudare, kako su razumeli da ste bili primorani?

¹⁶ *Rilindja*, prve novine na albanskom jeziku u Jugoslaviji, prvobitno štampane 1945. kao nedeljne novine.

Ibuš Jonuzi: Rekao sam, rekao sam, “Žao mi je,” rekao sam, “žao mi je,” rekao sam, “što ste ovde.” Rekao sam, “bilo bi najbolje da ste na poslu,” rekao sam, “Rad je za rudare, rudnik čeka na rudare.” To, ove reči. Znao sam jezik, oni... ali, iskreno kažem, i mnogi od njih su mi rekli, “Znamo šta je bila vaša namena,” i nisu odustali ili slično. I ja sam se vratio u ćeliju gde su me poslali i tako se završilo.

Četvrti Deo

Anita Susuri: Zanima me nešto o samom danu suđenja, mislim, kad je donešena odluka, znam da ste očekivali, ne vi lično, već generalno, da će biti velikih posledica i da ćete ostati u zatvoru i...

Ibuš Jonuzi: Da, da, tako je.

Anita Susuri: To je bilo i vezano za pogubljenje. Kakav je tačno taj dan bio za vas kada ste dobili vesti da vas puštaju?

Ibuš Jonuzi: Odbrana je morala biti pripremljena u pisanoj formi, a određene reči bih pamtio noću, naravno da sam bio zabrinut, pisao sam ih u mraku jer tamo nije bilo svetla, palili bi ih i gasili kad su hteli. Sastavljao sam svoju odbranu. Bio je Riza Musliu, Bog mu blagoslovio dušu, umro je, bio je pravnik i bio je u zatvoru sa nama. I uvek sam imao naviku da pravim beleške. Za 20 godina u rudniku nijedan rudar nikada nije ušao a da ja nisam zabeležio, “Ova osoba je došla, imali su ovaj zahtev, ovo je bilo vreme, ovo je bio dan,” kao što sam rekao, sve sam imao na papiru.

“Ibuše,” rekao je, “ono što si uradio,” rekao je, “pravnik bi mogao da dobije doktorat na osnovu tvog materijala.” Želim da vam kažem još jedan detalj, tokom sudske sednice, moj advokat, otac Adema Vokšija je ubijen. Njegov otac je ubijen ispred svoje kuće u Peći. I suđenje je prekinuto, kada je počela sledeća sednica pitao sam tadašnjeg predsednika suda Ismeta Emru da li mogu da govorim. Ne znam da li je živ ili ne, ali...

Anita Susuri: Ne, nije.

Ibuš Jonuzi: Ja sam podigao ruku i on je rekao, “Izvolite, Ibuše,” odmah sam otišao do govornice. Jer nisam hteo [to da uradim] sa svog mesta, rekao sam, “Došao sam ovde,” rekao sam, “da izrazim moje saučešće poštovanom advokatu Ademu Vokšiju zbog okrutnog ubistva njegovog oca ispred njegovog praga, hvala vam,” vratio sam se na svoje mesto. Aziz Abraši je rekao, “Ibuše,” izvinite na izrazu, rekao je, “stvarno si to uradio, dodao si nam pet godina života.” Rekao sam, “Ja sam svoje rekao.”

I iskreno kažem, neko mi je poslao sliku iz Nemačke, i poslali su je ove godine, ne znam kako je dospela do mene da budem iskren. Ali poslali su mi sliku mene kako stojim i izjavljujem saučešće. I nije bilo baš

lako da izađem pred svima, znači *shkijet* su mu ubile oca i ja sam ustao da izrazim saučešće. I to su bili trenuci koje nikada neću zaboraviti.

Anita Susuri: Kako je bilo, da li je bilo radosno, sigurna sam da ste bili srećni?

Ibuš Jonuzi: Trenutak?

Anita Susuri: Da.

Ibuš Jonuzi: Trenutak kada smo pušteni, nisam razumeo, iskreno govorim, jer se činilo nemogućim. Odluka je pročitana, ali ja sam mislio da je bilo nemoguće. Kada smo izašli, odveli su nas u ćelije da uzmemo stvari. Iako su nam rekli, "Obucite nešto lepo," tog dana. Morali smo da imamo neku svečaniju odeću. I kad je odluka pročitana da nas puštaju, nevini, kažem da nisam mogao to da razumem znate, bila je to velika radost jer smo očekivali pogubljenje, a sad...

Anita Susuri: Da.

Ibuš Jonuzi: Veliki pritisak spolja je to učinio, jer je Srbija imala nameru da nas, znate kako se kaže, zbriše sa lica zemlje, jer opet se vraćam na ono prvo, da je [štrajk rudara] bio veliki udarac za Srbiju. Kada smo izašli bio je veliki broj ljudi, nismo znali, Mitrovica je bila prekrivena ljudima kao reka, moj brat je bio negde sa svojim kolima i još neko, nikad nisam saznao ko je, još ne znam ni dan danas. "Direktore, dođi bre, dođi bre u moj auto, evo mog auta. Evo mog auta, dođi brate, želim da te odvezem, dođi." I rekao sam svom zetu, rekao sam, "Sačekaj ovde Hetema, mog brata, dok ne dođe," rekao sam, "jer me je ovaj čovek molio da idem sa njim."

On me je svojim autom odvezao u Zvečan, blizu Dudinog Krša, kada smo prošli pored srpskog groblja u Mitrovici, putem koji se nastavlja za Prištinu, rekao sam mu, "Molim te, zaustavi [auto]," rekao sam, "jer oni su moja porodica." Kunem se Bogom da nikad nisam saznao ko je on. Dakle, odveo me je samo svojim autom... a ljudi su mi pričali da je bilo i ljudi na krovovima kuća, na krovovima zgrada, na balkonima, policijsko obezbeđenje, ali i civili u isto vreme. Kažem, to je bio radostan događaj ne samo za nas, nego kažem ovako, to je bio radostan trenutak za sve Kosovare jer je to bio direktan udar na pravosudni sistem Srbije, bivše Jugoslavije.

Tada su dobili udarac, a mi smo imali sreću što smo pušteni. Pustili su nas, posle nekog vremena su nas ponovo zvali u Prištinu, drugi stepen i Bajram Kelmendi je rekao, "Ponovo ste u zatvoru." Okupili smo se i dogovorili smo se da idemo u Sloveniju. Aziz i Burhan i svi su došli ovamo {pokazuje ispred sebe}. Imao sam svoju staru kuću, Mensur Fejza i još neki iz Mitrovice, rekli su, "Idemo," rekao sam, "Iskreno, ne." Rekao sam, "Nadam se da me nikada neće privesti, ali čak i ako me odvedu sutra," rekao sam, "nikada neću napustiti svoj dom. Pitali ste me," rekao sam, "[ali] ne, urađeno je," rekao sam, "nema sile koja me može ubediti da napustim svoj dom, neka me zatvore."

I nisam otišao, nije otišao ni Mensur, a on je rekao, “Ako Ibuš ne ode, neću ni ja poći.” Mensur je bio stariji od mene. Bio je dobar inženjer, bio je dobar, znači ja sam mu bio nadređen. Rekao je, “Ako Ibuš ne ode...” Svi su otišli. Sa Kosova su otišli u Sloveniju, ostali su neko vreme, samo Mensur i ja nismo. Ali posle se ništa nije dogodilo. Ovo je bila priča.

Anita Susuri: I nakon nekog vremena rudare su otpustili sa poslova, nakon što ste pušteni iz zatvora.

Ibuš Jonuzi: Da.

Anita Susuri: Šta se desilo nakon toga, postojale su neke aktivnosti kao vrsta pomoći, *Familja ndihmon familjen*.¹⁷

Ibuš Jonuzi: Da, da.

Anita Susuri: Formirano je udruženje...

Ibuš Jonuzi: Pustili su nas iz zatvora 24. aprila '90, sutradan smo otišli na posao, Burhan i ja smo otišli na posao, dogovorili smo se i otišli. Policija je bila mobilisana. Zašto? Imali su naređenje. Policija mi je rekla, bilo je nas [Albanaca] u policiji, rekli su mi da “ne smemo da im dozvolimo da idu u kancelariju.” Bećir Mehmeti je tada bio imenovan za direktora. I otišli smo u njegovu kancelariju, on nas je lepo ugostio, “Dobro došli, dobro je da su vas pustili”, sve to i u tom trenutku je rekao, “Povlačim se sa ove pozicije,” rekao je, “jer vi ste za ovu poziciju, žele vas rudari, želi vas nacija i morate da budete ovde.”

Dobili smo odluke Radničkog saveta jer se završavala procedura mandata. I ponovo sam bio izabran za tehničkog direktora, Radnički savet je doneo odluku o reizboru u drugom mandatu. Išli smo nekoliko puta, ali nije bilo šanse. A onda su 8. avgusta [1990.] suspendovali sve rudare. Oni su suspendovani, a ostalo je samo četiri-pet Albanaca. Bio je jedan inženjer, Bejtulah Kurti, bio je prilično dobar inženjer, ali je bio malo lukav, mešao se sa obe strane, znate.

Kada sam se vratio u Trepču 2014. godine, došao je u moju kancelariju i rekao, “To i to, došao sam ovde da te zamolim da me zaposliš, znaš me,” rekao sam, “Bejte [nadimak],” rekao je, “Ja sam nezaposlen”, rekao sam, “I mi smo bili nezaposleni,” rekao sam, “vi ste radili,” rekao sam, “niko vas nije terao da ostanete na poslu.” Rekao sam, “Radili ste ovde u Starom Trgu, radili ste u Kišnici tamo-amoo,” rekao sam, “ali niste hteli da se pridružite odluci, stavu svih rudara i inženjera.” Rekao sam, “Ne, ne možeš da radiš ovde, samo zbog toga,” rekao sam, “ne možeš i to je gotovo.”

¹⁷ Početkom '90-ih godina se pojavio pokret Porodica pomaže porodici. Rudarske porodice su se povezale sa drugim, ekonomski stabilnijim porodicama iz drugog dela Kosova, i tako im pomagale u teškim periodima, nudeći im sezonske poslove ili na slične načine.

I tri-četiri radnika za koje sam znao da su primljeni, sve sam ih dobro poznao, bio sam im na usluzi kad god im je nešto trebalo. [Drugačije je] Ako je to bio rudar, ali da inženjer bude prevarant, to nije bilo u redu, pogrešio je. I danas je živ, ali je napravio veliku grešku jer to nije u redu. Stavljanje ličnog interesa ispred opšteg interesa nije u redu ni pod kojim okolnostima. Moj pokojni otac, Bog mu blagoslovio dušu, umro je mlad. Citiraću ga, govorio je, “Sine moj, ne daj da ti iko gazi samopoštovanje, ako to uradi, neće ostati ništa od tebe,” i tako. Čim neko stavi svoj lični interes u prvi plan, tu nema baš ništa.

Anita Susuri: Kako su tekle ‘90-e nakon toga, šta ste radili, čime ste se bavili? Da li ste bili u kontaktu sa...

Ibuš Jonuzi: Rudarima.

Anita Susuri: Da.

Ibuš Jonuzi: Da, stalno smo bili u kontaktu i imali smo i okupljanja, imali smo okupljanja u džamijama i u *odama*.¹⁸ I ta aktivnost *Familja ndihmon familjen* je počela. Deo Preševa, Medveđe, Bujanovca, tu su uradili mnogo, jednom smo otišli tamo samo da im se zahvalimo. Nudili su materijalna dobra, postavljali porodice, koja porodica je pomogla kojoj rudarskoj porodici. To je deo Mališeva, deo Peći, Dečana, svi u Dukadžinu su bili veoma dobro organizovani da pomognu porodicama rudara.

I odmah je počelo njihovo kretanje u inostranstvo. Najveći broj rudara Starog Trga je u Švedskoj. Delegacija poslanika kosovskog parlamenta otišla je u Švedsku i kada su se vratili, Fadil Geci¹⁹ kojeg možda poznajete... rekao je, “*Bac*, trebalo je da budeš u Švedskoj,” rekao je, “kao gost,” rekao je, “jer je većina,” rekao je, “znala za tebe.” Zato što jesu, većina ih je bila u Švedskoj. I oni su izdržali, izvukli su se zahvaljujući solidarnosti naših porodica, ali je i naša dijaspora uradila mnogo, jeste. A ovako je bilo otići u inostranstvo tada.

Ja lično nisam otišao, nisam slao ni svoju decu, to je bila moja odluka, radio sam šta sam mogao. U to vreme smo imali krave i živeli smo od prodaje mleka, sa ovim osnovnim stvarima samo da preživimo i da ni od koga ne tražimo pomoć. Vodili su me mnogo puta u policijsku stanicu i tokom 90-ih. Bio sam aktivista DLK²⁰ i bio sam posvećen radu za Trepču. Zašto? Naš vođa je bio izuzetno dobar, Ibrahim Rugova je bio legenda, bio je sve. I u nekom trenutku je rekao, “Molim vas, na kraju ćemo saznati ko su svi.” I mi to sada vidimo, svaki dan možemo da kažemo ko je bio Ibrahim Rugova.

¹⁸ Muška odaja u tradicionalnom albanskom društvu.

¹⁹ Fadil Geci (rođen 19. marta 1961) je političar na Kosovu. Član Oslobodilačke vojske Kosova (OVK) tokom 1998-99 Kosovskog rata, Geci je radio u Skupštini Kosova od 2001. do 2007, prvo kao član Demokratske lige Kosova (DLK), a kasnije sa Demokratskom ligom Dardanije (*Lidhja Demokratike e Dardanisë*, LDD).

²⁰ Demokratska liga Kosova, prva politička partija Kosova, osnovana 1989. od strane novinara i intelektualaca, kada je opozvana nezavisnost Kosova. DLK je brzo postala stranka od državne važnosti, okupljajući sve Albance i ostala jedina stranka do 1999.

Na godišnjicu štrajka rudara napravili smo neke pamflete, neke, i oni su završili u rukama *shkijet*. Došli su u moju kuću, policija je ušla unutra sa cipelama, moja majka je bila tamo, bila je stara i umorna. I jedna moja udata sestra je bila tamo, koja je oko dve godine mlađa od mene, rekla im je, "Polako, zar ne vidite moju staru majku?" Rekla je, "Krenuli su na mene" da je udare, "Gde je on?" Rekla je, "On [Ibuš] je izašao," rekla je, "on je u centru grada. Možda je u DLK [kancelariji] ili ne znam gde." I došli su pravo u kancelariju DLK i našli me. "Tražimo te," rekao sam, "Evo me." Kažem, bilo je 50, ili 600, ili stotinu slučajeva, ne znam ni ja, da su me odveli u policijsku stanicu. S vremena na vreme bi me vodili.

Tokom protesta '98 -'99, razgovarali smo tokom mitinga DLK o tome ko će predvoditi protest, jer kao što znate, trebalo je da bude vođa svuda, čak i na poljima, i kaže, "Sad sedimo, sada ustajemo." Razgovarali smo o svemu, a ja sam rekao, "Ja ću prvi." "Zašto Ibuše?" Rekao sam, "Imam beli šlem, ja ću biti na čelu." I tako je bilo, ja sam vodio rudare, mislim na demonstrante. Kada je trebalo da počne [protest] policija je došla tamo sa automobilom. Tamo u parku su rekli, "Gde ćeš?" Rekao sam, "Znate gde," oni su rekli, "Gde?" Rekao sam, "Znate gde," rekli su, "nema šanse," rekao sam, „Videćemo čim sat otkuca 11.00."

Čim je bilo 11:00 bio sam ispred, a bila je velika masa ljudi koje poznajete. I otišli smo dalje, otišli smo ispred zgrade Opštinskog suda, tamo je bio podrum i na vrhu su bili neki metalni poklopci. Ne znam kako su nagazili na njega i uspaničili se, nastala je panika, a ja sam skočio na policijski auto. Kunem se Bogom, ne znam ni kako sam dospeo tamo, ali... i oni su uperili puške u mene, mislio sam da sam gotov za tada. pobegao sam. Protest je završen i vratili smo se, isto smo uradili i sutradan.

Hašim Parduži je bio jedini rudar koji je tada bio u štrajku, bio je iz Vučitrna, penzioner iz Trepče i oni su ga uhvatili i pretukli, okrenuli su mu telo ovako {pipa crne pantalone}. Rekli su mu, "Ti ćeš protestovati sa Ibušom," policija Vučitrna. Rekao je, "Pa on mi je nekada bio šef pa ću ići sa njim," "Vidi ako odeš ponovo, pitaćemo te za sve i nemoj da mu kažeš." Čim je napustio stanicu došao je u kancelariju DLK, rekao je, "Direktore, to i to." "Šta si im rekao bre, Hašime?" Rekao je, "Pa idem opet, ako on ide, idem i ja." (smeje se)

Dakle, takva je situacija bila tada. Ti si ti i hvala Bogu da si mlada, dobra si. Ali, ja kažem da je bila veoma teška situacija, ali sve nas je to dovelo ovde jer inače ne bismo mogli da budemo ovde. OVK, međunarodni faktor i Bog, [i] Rugova koji nas je povezao sa Amerikancima jer niko nije verovao da ćemo moći da se odvojimo [od Srbije]. Sve su hirurške intervencije teške, ali najteže su one na srcu. Bio sam prvi Albanac koji je otišao u Trepču posle rata, 30. oktobra '99. Tamo je radio *shkijet*, došla su dva vojnika KFOR-a²¹ sa dva pištolja i mladi prevodilac.

²¹ Kosovske snage su međunarodne mirovne snage na Kosovu predvođene NATO-om. KFOR je ušao na Kosovo 11. juna 1999, dva dana nakon usvajanja rezolucije 1244 Saveta bezbednosti UN.

“Dobar dan,” “Dobar dan,” “Jeste li vi Ibuš Jonuzi?” Ja sam rekao da. “Da li ste radili u Trepči?” Rekao sam, “Da,” “Jeste li vi bili direktor?” Rekao sam, “Da, bio sam.” Izvadili su moju fotografiju A5 [veličine] i gledali su je ovako {gleda u dlan svoje ruke}. Rekli su, “Da li ste zainteresovani da odete [u rudnik]?” Rekao sam, “Vrlo.” Rekli su, “Dodite,” rekao sam, “Hajde da popijemo kafu dok se ne spremim,” rekli su, “Ne, sačekaćemo te, spremi se.” I ja sam se spremio, otišao sam u Reno 4, ta dva vojnika sa oružjem i taj prevodilac [me su čekali]. Otišli smo i pogledali sve detaljno.

Trajalo je četiri sata, a ne kao intervju sa tobom [koji je bio] dva sata {proverava telefon} ili koliko dugo, ne, zapravo je dva i po sata, dugo traje (smeje se). Bio sam sa njima četiri sata, “Šta bi se ovde moglo dogoditi?” Bili su zaokupljeni onim što se dešavalo u rudniku. Objasnjavao sam sve, “To i to.” Rekao sam im da postoji jedan veoma moderan restoran, kada smo sišli, restoran je imao podrum, videli smo užad za stoku vezanu za radijator i tamo je bilo krvi. I video sam da je oštećen, ali to je bilo jako teško iskustvo.

Vojnici su to primetili i jedan od njih je upitao, “Da li ti je ovo teško?” Rekao sam, “Veoma teško.” Rekao je, “To se radi,” “Neke [stvari],” rekao sam, “nikada neće biti urađene,” rekao sam, “nema šanse da se to uradi, te stvari se ne mogu vratiti.” I vratili su me kući, nakon trinaest dana dobio sam srčani udar, odvezli su me u bolnicu, [bio sam] bez svesti 48 sati. Posle 48 sati doktor me je pozvao u svoju ordinaciju i pitao, “Šta se dogodilo?” Naši doktori su me poznavali, pitao je, “Šta se desilo bre Ibuše? Ti si miran i to.” Rekao sam, “To i to,” “Pa,” rekao je, “ovo bi trebalo da bude uzrok.” Tako da smo u to vreme doživeli svašta.

Anita Susuri: Koliko smi mi razumeli, rudnik je zatvoren zbog kolapsa nakon rata. Bio je u jako lošem stanju.

Ibuš Jonuzi: Posle rata smo polako počeli [da radimo] u rudniku i ja sam išao da se spremam i neki... koristili su [rudnik] na neprofesionalan način, koristili su ga na užasan način. Samo zato što su mogli da krađu, a svu opremu su uništili. Možete se baviti opremom, ali je problem kada se rudnik koristi neprofesionalno, [teško je] stabilizovati ga i vratiti. U Vučitrnu je bio američki administrator Čarls Denison Lanen i pridružio se sastanku rukovodstva DLK. Profesor, pokojni Hajzer Krasnići, bio je šef ogranaka, ja sam bio zamenik šefa.

Pridružio se sastanku i rekao, “Gospodine Krasnići,” rekao je, “Došao sam ovde na dužnost,” odgovorio je, “U redu, Deni.” Bio je veoma strog, rekao je, “Gospodine Krasnići, došao sam na dužnost, nemam vremena da vas čekam. Vi u DLK bi trebalo da...” u toj privremenoj vladi, “morate da probudite svoje predstavnike ili ću prijaviti da niste zainteresovani za preuzimanje vlasti. I,” rekao je, “samo Ibuš Jonuzi može doći tamo iz DLK,” rekao je, “niko drugi.” I svi smo ostali bez reči, verujte, osećalo se kao da se soba vrti. A šef mi je rekao, “Ibuše, ne žuri [sa odlukom] Ibuše. Ne žurite jer je Amerikanac i mogao bi da nam naudi.”

Rekao sam, “Neću da se pridružim,” upitao je, “Zašto ne?” Rekao sam, “Moja duša je u Trepči, nikada se neću pridružiti.” I ja sam ustao i demonstrativno napustio sastanak i došao kući, profesor engleskog, Šaban Krasnići, on je bio njegov [Čarls Denison Lanenov] prevodilac i rekao mu je, “Idi pitaj ga da li može da ode svojoj kući.” I oni su došli u moju kuću, ali moja kuća je izgorela [u toku rata], imao sam polomljenu peć na drva posle rata. Pet sati, nisam primetio da smo ostali pet sati, molili su me. Ali moj brat je došao i pitao moju majku, “Ko je to?” “Da budem iskren, ne znam da su tamo već pet sati, ne znam šta se dešava.”

I došao je moj mlađi brat, radio je i u Starom Trgu, izvinite stariji je od mene i slušao je. Došao je taj administrator, šefica Hajzeri, izuzetna devojka, jako se trudila, i taj prevodilac, četiri osobe su me molile. A onda je to više bila glava [Hajzer], “Ibuše, svakako bi trebalo da ideš. On je Amerikanac, on nas sve voli.” Bio sam kategorički [protiv], “Nikada se neću pridružiti.” Moj brat je došao i rekao, “Ibuše bre, morao bi da oprostiš čak i krvnu osvetu sa svim ovim molbama, zar ne vidiš?” Rekao sam, “Hete, ja imam obavezu prema Trepči,” rekao je, “I ti imaš obavezu prema Vučitrnu,” rekao je, “Vučitrn te je slušao deset godina.”

I zapravo je tako, zahvalan sam svim građanima Vučitrna, veoma zahvalan. I rekao sam im, “Pridružiću se,” rekao je, “Hajde da se rukujemo jer ste vi [pristojan] Albanac.” Rekao je, “Moram samo da prijavim da se Ibus Jonuzi pridružuje opštini,” rekao je, “daću vam UNMIK-ov²² auto i vozača, možete da idete u Trepču kad god želite. Niko vas neće pitati, samo želim da znam da se pridružujete opštini Vučitrn.” Počeo sam [da radim], ali imam princip, ne mogu da radim na obe strane. Kada započnem jedan posao želim da se posvetim samo tom.

Nekoliko dana [je prošlo] i ja sam napustio Trepču, doneli su neke stvari da podele rudarima, ne samo sredstva već su doneli i opremu. A i meni su odvojili nešto u kovrti. Rekao sam, “Ne, nikada ih ne bih uzeo,” rekao sam, “ne.” Pokojni Aziz, rekao sam [mu], “Ima drugih ljudi, daj kome hoćeš, ja ih nikada ne bih uzeo,” rekao sam, “ne, neću ih uzeti. Imam načina,” rekao sam, “da zarađujem za život i neću ih uzeti,” i nisam. I tada sam radio u opštini u toj privremenoj vladi 2000. godine do izbora.

Vratio sam se u bolnicu. Ostao sam tamo mesec dana i naši lekari su rekli, “Ibuše, ne možemo ništa da uradimo, jedina šansa je da se lečiš u inostranstvu.” KFOR Ujedinjenih Arapskih Emirata bio je stacioniran u Vučitrnu. Hirurg je došao ovde i taj Amerikanac mi je rekao, “Ibuše, postoji dobar hirurg, hoćeš li da ideš?” Rekao sam, “Idemo, Deni.” I otišli smo zajedno, on mu je rekao, “Ibus je to i to..” i on mu je rekao, znate? I upitao je, “Imate li dokumenta?” Pitao sam, “Kako to mislite?” Rekao je, “Pasoš,” rekao sam, “nemam čak ni ličnu kartu.” Nisam imao ličnu kartu jer su je *shkijet* uzeli.

“Imate li nešto iz bolnice?” Rekao sam, “Da, imam,” “Idite i donesite mi to!” Došao sam kući, našao ih i odneo mu ih. Rekao je, “Spremite se, poslaćemo vas.” I poslali su me u Abu Dabi, avionom KFOR-a. Nisam bio tamo pre izbora 2000. Otišao sam tamo pet dana pre izbora i pitao ih, “Mogu li da glasam?”

²² Privremena administrativna misija Ujedinjenih nacija na Kosovu.

Rekli su, “Ne, ne možete.” Bio je zanimljiv detalj, bili su Amerikanac i Švajcarac koji su bili u opštini. Ali stvarno su me voleli i verovali su mi. Rekli su, “Ibuše, ići ćeš, biće ti bolje.” Pošto sam jedva uspeo da se popnem opštinskim stepenicama, dobio sam veoma ozbiljan srčani udar.

A oni su rekli, “Pošto niste na izborima da predviđate sa koliko će DLK pobediti, stavite to u kovertu i ostavite meni.” I uzeo sam i napisao 64 posto, i dao sam im zatvorenu kovertu, samo Bog i ja smo znali. I otišao sam tamo, operisao sam se i postavili su dva stenta, i balon [angioplastika]. Čak su rekli, bio je doktor Naser, on je tada završio fakultet u Sarajevu i dolazio bi da razgovara sa mnom u bolničkom krevetu. Održani prvi lokalni izbori, DLK je osvojio 64 odsto u Vučitrnu. Taj Amerikanac me je nazvao telefonom, “Pobedio si,” rekao je, “dva puta,” rekao je, “pobedio si sa DLK i pobedio si predviđajući tih 64 procenta. Kako si znao?” “Kako ne bih, Deni? Sa njima sam deset godina,” rekao sam, “znam kako Ti ljudi dišu.”

Ostao sam u bolnicu i onda je trebalo da se održi sastanak skupštine, i došlo je do pritiska, “Dođi, dođi,” rekao sam svom doktoru, “Zovu me da idem,” rekao je, “Reci im da možeš da ideš za tri dana.” Rekao je, “Odlučili smo da vam dozvolimo [da odete] posle tri dana, daćemo vam lekove na godinu dana, a lekar će vas pratiti na Kosovu.” Vratio sam se, izabran sam za zamenika predsednika opštine, taj profesor je postao gradonačelnik, ali je bio jako bolestan, bio je jako dobar čovek. Bio je veoma spreman [za posao], vrlo pošten, bio je vrlo [pristojan] Albanac, ali je bio bolestan. A on nije mogao da dođe, retko je dolazio, ja sam vodio opštinu.

Za nacionalne izbore, taj Amerikanac me je pitao, “Hoće li te tvoja partija preporučiti za poslanika?” Rekao sam, “Ne znam, Deni. Zašto?” Rekao je, “Ako to urade, idite!” Rekao je, “Vi niste sposobni da radite sa lopovima u Vučitrnu.” Ja to govorim tačno kao što je on rekao. Odveo me je u salu Skupštine Kosova a da nisam bio poslanik, a da nisam bio... “Vi ćete samo ići da vidite.” A onda su me preporučili za poslanika i pobedio sam na izborima 2001. godine, pobedio sam [i] na izborima 2004. godine. Bio sam poslanik '92, bio sam poslanik '98. Bio sam član Uprave rudnika '97, [i] 2007-2009. Bio sam član Uprave rudnika 2014. godine, sa mnogo zahteva da se vratim u Trepču.

Vratio sam se 2014, 2015, rekao sam im, “U penziji sam,” rekli su mi, “otićete u penziju, radićete koliko hoćete u Trepči. Neće vam niko smetati jer ste nam potrebni.” Radio sam još 16 meseci nakon penzionisanja, mislim u Trepči posle penzionisanja i uzeo sam torbu posle 16 meseci. Molili su me da se prijavim za [učlanjenje] u odbor, rekao sam, “Nikad! Zatvorio sam to [poglavlje].” Jedan od njih je rekao, “Da uđem u istoriju.” Ja sam rekao, “Izvinite, ali ja sam već ušao u istoriju sa Trepčom,” “Istina, ali...” “Ne, govorim vam,” rekao sam, “pošto ste spomenuli ulazak u istoriju,” rekao sam, “ja sam ušao u istoriju,” i to je bila moja karijera.

Anita Susuri: Htela sam da vas pitam i o vašem iskustvu sa ratom, da li ste bili ovde ili kakva je bila vaša situacija?

Ibuš Jonuzi: Nisam bio aktivan kao vojnik, ali sam bio veoma aktivan [inače]. Drenica, Šalja, nema mesta u koje nisam zakoračio. Dan kada je porodica Jašari²³ napadnuta [5. 6. marta], ja sam zajedno sa pokojnim Šefkijem Pupovom koji je bio novinar, sa Bajramom Mulakuom koji je bio gradonačelnik opštine, možda znate, tri mandata, i pokojni Hilmi Gerguri, otišli smo u Galicu. Kada smo otišli u Galicu, u selu je bilo mnogo građana. Bajram je rekao, “Ibuše, ne mogu dalje,” rekao sam, “Ako ne možeš, ostani. Nećemo to nikome nametati.”

Ja, Hilmi Gerguri, Šefki Pupovci, koji su sada mrtvi, otišli smo u Prekaz. Primetili su nas i nekog Hadžija iz Prekaza, zvao se Hadži jer sam ga pitao, “Kako se zoveš?” Rekao je, “Hadži.” Ušli smo u štalu i tamo su bacali granate, ali smo preživeli. Nakon što su masakrirali porodicu Jašari, otišao sam tamo da ih vidim. Sa onom devojkom koju sam pomenuo, Bahrije Spanca. Svi su bili izloženi u skladištu građevinskog materijala, video sam sve, jednog po jednog. Adem [Jašariju]²⁴ je bio prerezan u vrat. Bio sam veoma aktivan.

Kada su napali Likošan, porodica Ahmeti, mi, Vučitrnci, smo prvi otišli tamo i pomogli im u svemu. Uzeli smo njihovu sestru Sadiju koja je preživela, odveli smo je iz Likošana i poslali na aerodrom za Švajcarsku. Kontinuirano smo saradivali sa njima i odveli su direktora zatvora u Mitrovici, Šerafedina Ajetija, njegova porodica me je pozvala u moju kancelariju DLK, “Bio si u dobrim odnosima sa OVK, ovo se desilo, ako si mogao da intervenišes da ga spasesh.” Rekao sam, “Ne, neću se mešati u to,” “Ne, možeš”, “Ne, ne,” rekao sam, “Izvini, ali neću se mešati u to.” I nisam želeo da se mešam.

Anita Susuri: On je bio ozloglašen.

Ibuš Jonuzi: Izvinite?

Anita Susuri: Direktor zatvora je bio loš čovek.

Ibuš Jonuzi: Da. Negde su se pobrinuli za njega (smeje se). Do 19. aprila '99, policija je dolazila ovde {pokazuje desno} sa oklopnim vozilima i dali su nam pet minuta. Došli smo u red i trebalo nam je tri dana i tri noći dok nismo stigli u Albaniju. Inače, imam priznanje OVK-a, Oslobodilačke vojske Kosova, to je u pisanoj formi, priznanje koje su mi dali za moj doprinos i zalaganje. Rekao sam, nisam koristio pištolj.

²³ Marta 1998. srpske trupe su opkolile imanje porodice Jašari, čiji su muški članovi bili jedni od osnivača Oslobodilačke vojske Kosova, i sve ih ubili, uključujući žene i decu. Ovaj događaj je podstakao albanski otpor i označio početak rata.

²⁴ Adem Jašari (1955-1998), takođe poznat i kao “legendarni komandant”, bio je osnivač OVK, njegov prvi vođa i simbol nezavisnosti Kosova. Umro je marta 1998, zajedno sa svojom dvadesetočlanom porodicom - od kojih su polovina bili maloletni dečaci i devojčice - tokom pucnjave sa srpskim trupama tokom trodnevne opsade njegove kuće u Prekazu.

Otišao sam u Polac, pokojni Ilaz Kodra, bio je dobar vojnik, ubijen je. Rekao je, “Vlade više nema, nema,” rekao sam, “Ne, ne, molim vas, postoji i biće je.” Rekao sam, “Odlučio sam da ne upotrebim pištolj,” rekao sam, “Odlučio sam da ti donesem hranu,” rekao sam, “Ako ne mogu da ti donesem 50 kilograma, doneću ti 25 kilograma iz Vučitrna,” Rekao sam, “Upotrebio si pištolj, ja ću doneti hranu,” rekao je, “Tako je to, *bac!*” Hrana, kao i lekovi, dodaci, drva, agregati, automobilske gume, telefoni i sve. Kažem, uradili smo sve za njih. A u štabu su im rekli, kada su u grupama išli po novac, rekli su im, “Ne morate uopšte da dolazite ovde, samo nas pozovite. Samo recite šta god Ibuš kaže,” rekli su, “Uradićemo tako.”

Prešli smo u Albaniju, stali smo u Draču na kružnom toku, kod topola, možda znate [mesto]. Trebalo nam je tri dana i tri noći, Bog je poslao kišu tih dana i kolona automobila je bila duga u vreme kada smo tamo otišli. A on [vozač] je rekao, “Moramo da idemo u Fier,” rekao sam, “Šta govoriš,” rekao sam, “iscrpljeni smo.” Rekao sam vozaču... jer su nas odvezli nekim kamionima, kada smo stigli na granicu, rekao sam, “Nema šanse.” Rekao je, “Mogli bismo da idemo u opštinu [zgradu] Drač,” rekao sam, “Idemo. I otišao sam tamo, razgovarao sam sa njima i rekao, “Častiću vas.” I možda ovo nije prikladno da se snima, ali je bilo baš tako. I dao sam im sto maraka, a oni su to organizovali i poslali nas u kamp u Šijaku, kamp Arcobalena, bio je italijanski. Tamo su nas tako dobro tretirali, bilo je baš dobro.

Tamo smo čak imali i organizovanu nastavu i sve je bilo na najvišem nivou. U trenutku kada je Kumanovski sporazum²⁵ završen, za kamp je bila odgovorna žena, Italijanka, i izabrala je mene za šefa kampa. I ja sam im govorio... tamo je bilo 947 izbeglica. Govorio sam, “Ne bre...” “Ne, ne, ti moraš da budeš [šef kampa].” Ta Italijanka je došla i rekla, imali smo šator gde smo komunicirali i koordinirali sve vezano za izbeglice. Rekla je, “Šefe,” rekla je, “Kumanovski sporazum je potpisan, ali morate da tražite od naroda da ne žuri jer je rizično vraćati se, to i to je u pitanju,” rekla je, “pozovite narod sutra i obavestite ih.” I to sam uradio.

I imali smo veliki šator i megafon, tu su bili i KFOR i odgovorna žena. Pitala me je, “Hoćeš li se vratiti?” Rekao sam im, “Reći ću im da,” rekao sam im unapred. Jedan starac iz Orahovca sa belim šeširom je ustao i rekao, “Imam pitanje,” rekao sam, “Hajde,” [pitao je] “Hoćeš li se vratiti?” Rekao sam, “Da, da budem iskren, odmah.” Pitali su, “Kako ste znali?” Rekao sam, “Kako ne bih znao šta ti ljudi žele da znaju?” Rekao sam, “Znam.” I odmah sam se vratio sa dva bratova sina. Vratio sam se na Kosovo, moja porodica je ostala tamo još desetak dana, a onda su se svi vratili.

Vraću se na [razgovor o] kampu još jednom, imali smo neverovatan model organizovanja. Ne samo da ga je posetio albanski ministar, već i ministar prosvete Italije, posetili su nas da vide kako smo tamo organizovali nastavu. I poslao sam neke mlade devojkice, baš kao i ti, ujutru da čiste van rukavicama sa rukavicama {dodirne ruke}. Dakle, bilo je [ljudi iz] svih opština, organizacija je bila dosta dobra. A onda

²⁵ Vojnotehnički sporazum između NATO-a (KFOR) i Savezne Republike Jugoslavije (SRJ), poznatiji kao Kumanovski sporazum, bio je sporazum zaključen 9. juna 1999. u Kumanovu kojim je okončana akcija NATO bombardovanja SRJ.

su se, kao što znate, svi vratili, i Toni Bler je to dobro rekao, “Kosovo je zaslužio svoju nezavisnost i da ga podrže jer su se svi odmah vratili.” To je bila baš velika izjava.

Korab Krasnići: Hteo sam samo da vas pitam, kada ste se vratili iz Albanije, u kakvom stanju je bilo vaše vlasništvo?

Anita Susuri: Da li je bilo zapaljeno...?

Korab Krasnići: Da li je bilo zapaljeno, da li ste... ili da li ga je iko dirao?

Ibuš Jonuzi: Da, moja kuća je zapaljena. Imao sam tri dobre krave, sve tri su uzeli, tamo ništa nije ostalo. Imali smo neke zalihe, ali to su uzeli naši ljudi, blagosloveni bili, brašno i hrana i sve. Ja sam sakupljao hemijske, volim da imam hemijske, i neke od njih su preživjele, jer je sve bilo uništeno, bile su bačene. Imao sam neke lepe kristale, uzeli su sve dobre. Tako, sve je bilo uništeno.

Kada su počeli da daju pomoć, ja sam lično bio u opštini, i majka mi je rekla jednog dana, “Svi je uzimaju, ima li nešto za nas?” Ja sam rekao, “Nije u redu, majko.” “Zašto?” Rekao sam, “Ne, zato što mi imamo mogućnost da zarađujemo za život,” rekao sam, “pusti nek uzimaju oni koji to ne mogu,” “Onda dobro” (smeje se). Moja majka je bila puna razumevanja, mogao si lako da pričaš sa njom. I tako je bilo, korak po korak smo počeli da napredujemo, radeći, zarađujući za život, sve to.

Anita Susuri: Ako postoji nešto što biste voleli da dodate ili da ispričate za kraj, izvolite.

Ibuš Jonuzi: Na kraju, hvala vama! Kroz ovaj šou, ako se ikada bude javno emitovao, svima koje sam spomenuo, posebno rudarima, šaljem pozdrave, želim im zdravlje i srećan život. Želeo bih da ovaj sjajni rudnik ponovo stane na svoje noge. Vlada Republike Kosovo to treba da podrži. Oni to treba da podrže jer to nije samo u interesu rudara, već je to i nacionalni interes. Velika je sreća što rudnik ima svoje zalihe. Veoma sam u toku sa imovinom koju ima, tamošnjim istraživanjima. Da se mi aktiviramo, ne da idemo da radimo u Švajcarskoj i Nemačkoj, već da poboljšamo uslove i prilike, pa će naši ljudi raditi ovde.

Postoji ruda koju možete pronaći na samo pet mesta u svetu, aloit, koji se nalazi u rudniku Artana. Nemci su bili zainteresovani da zajedno stvore kosovsko-nemačku agenciju. Pozvali su mene i direktora Trepče, profesora Ahmeta Tmavu, da odemo tamo 2014. Odmah su nam dali trogodišnje vize. I da napravimo tu zajedničku agenciju koristili bismo rudu, ovde bi se radilo, ovde bi bila konačna proizvodnja, proizvodi bi se koristili u medicini. Ali, moram, nažalost, da kažem, to je realnost, politika odmah...

Džavit Haliti²⁶ je govorio, “Svako ima dva ili tri miliona.” Ne, nemaju, koža mi je otpala [radeći] kako kažu, i danas nosim rukavice i radim fizičke poslove, imam 71 godinu. A on zarađuje dva-tri miliona bez znojenja {dodirne čelo}. I Nemci su to videli i odustali od ideje za agenciju, od svega. To je posledica neefikasnog upravljanja našim državnim institucijama, jer bi to zaista dobro funkcionisalo, postojao je obostrani interes i za nas i za Nemce, ali su oni primetili, nanjušili su brže od nas i odustali.

Anita Susuri: Hvala i vama na vašem doprinosu i na vašoj priči!

²⁶ Džavit Haliti [Xhavit Haliti] (1956 -) je kosovsko-albanski političar, filozof, lingvista i jedan od osnivača Oslobodilačke vojske Kosova.